

51. magyar nyelv hete
2017. április 24–30.

Édes Anyanyelvünk

2017. ÁPRILIS

XXXIX. ÉVF. 2. SZÁM

200 éve született
Arany János

Ellinger Ede:
Arany János (1880)

A TARTALOMBÓL:

Szakonyi Károly:
„Az élet megmenti önmagát”

Balázs Géza:
Márquez – Kolumbia – nyelv

Kemény Gábor:
Elsikkadó névelők

Büky László:
Levatta

Buvári Márta:
Szálkák

Orbán János Dénes:
„Az irodalom eszköztára
kimeríthetetlen...”
Mészáros Márton interjúja

Minya Károly:
Meghekkkel

És:

2017. évi programok, új szavak

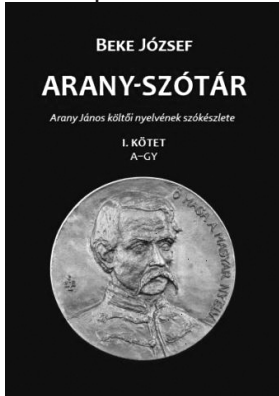
+ 4 oldal ifjúsági melléklet

É
A

2017

„Mindenki, aki magyarnak született, s így akarva, nem akarva vállalja szenvedésünket, kárpótlást kap azáltal, hogy Arany Jánost eredetiben olvashatja” (Péterfy Jenőttől idézi Kosztolányi Dezső).

Az Arany-émlékvet az Anyanyelvapolók Szövetsége (ASZ) nyitotta meg 2017. február 21-én a Petőfi Irodalmi Múzeumban: a legalább száz éve várt Arany-szótár bemutatásával.

2017. április 20-án csütörtökön 14.00 órakor a TIT Múzeum utcai székházában sajtótájékoztatót jelent be az ASZ az 51. magyar nyelv hete programját. A 2017. április 24–30. közötti nyelvhét ünnepélyes megnyitója 25-én Nagyváradon lesz (a magyar nyelv hete fél évszázados történetében először a határon túl). Magyarországon Budapesten kívül a következő megyékben lesznek rendezvények: Pest, Tolna, Vas, Nógrád, Békés, Csongrád, Hajdú-Bihar, Borsod-Abaúj-Zemplén, Komárom-Esztergom, Zala.

2017. május 20-án szombaton 9.00 órakor lesz az Anyanyelvapolók Szövetségének éves közgyűlése a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Ekkor mutatjuk be új kiadványainkat.

Az Arany-émlékéhez kapcsolódik a IV. nyelvésztábor is, 2017 júniusában Sátoraljaújhelyen és Széphalomban, június 24-én Arany-esszékonferenciával Széphalomban.

S végül egy belső ünnep: 2017 őszén lesz 25 éve, hogy a jelenlegi szerkesztőség megkezdte munkáját. Köszönjük olvasóink bizalmát, és továbbra is számítunk érdeklődésükre.

A szerk.

Ellinger Ede (1840?–1920) császári és királyi udvari fényképész volt Pesten. Műterme az akkori Úri utca és Korona utca (ma Petőfi és Régiposta utca) sarkán 1870 és 1885 között működött. A pestin kívül Siófokon is nyitott műtermet, mert ebben jó üzletet látott, és egyben siófoki villatulajdonos is volt. Nemcsak a nyaralókat, az épületeket, hanem a módosabb polgárokat is fotózta. Sok siófoki család még ma is őrzi Ellinger-fényképet. A műterem csak nyártól késő őszig működött.

Több jeles személyiséget is megörökített, köztük Rippl-Rónai Józsefet és Karinthy Frigyes is, mikor Siófokon nyaraltak. Rippl-Rónait például a Vitéz panzióban, illetve mindkettőjüket akkor, amikor közösen szerepet vállaltak egy korabeli szépségverseny zsűrijében.

A 19. század utolsó harmadának legkeresettebb portréfotósaként számtalan ismert személyiség arcvonásait az ő felvételei őrizték meg az utókor számára. Alapító tagja volt a Magyar Fényképészek Egyletének. Fotókat készíthetett többek között Erkel Ferencről és a száműzetésben élő Kossuth Lajosról.

TARTALOM

„Az élet megmenti önmagát”. Szakonyi Károly válaszol Balázs Géza kérdéseire	3
Zsiros Katalin: Még egyszer a <i>csözö</i> szóról	4
Balázs Géza: Miért érdekes? Márquez – Kolumbia – nyelv	5
Pomázi Bence: A <i>-nak/-nek</i> ragos főnevek mondatrészi szerepei	6
Kemény Gábor: Elsikkadó névelők	7
Horváth László: A határozottságbeli egyeztetés ingadozása – a nyelvtörténész szemével.	8
Kabán Annamária: „Te légy derűs példám”. Dsida Jenő: Vers egy ághoz.	9
Büky László: <i>Levatta</i>	10
Bincze Diána: Tanulmányozzuk a <i>kezeinket!</i>	11
Elek Lenke: Átnevezett festmények.	11
Buvári Márta: Szálkák.	12
H. Varga Márta: <i>Eladó tulajdonostól</i>	13
Minya Károly: <i>Meghekkkel</i>	13
„Az irodalom eszköztára kimeríthetetlen...” Orbán János Dénessel beszélget Mészáros Márton	14
Gaál Csaba: <i>Vizes világbajnokság</i>	15
Kemény Gábor: A szerkesztő válasza.	15
Pachné Heltai Borbála: Kisebbségi nyelvoktatás – egy finnországi példa	16
Kemény Gábor: Költősors a hiányzó szívárvány alatt	17
Sz. Tóth Gyula: Büki könyvek.	18
Minya Károly (összeáll.): www.manyszi.hu	19
Hírek, tudósítások.	20–21
Pontozó	22
Keresztretjtvény.	23
Új szavak, kifejezések (94.)	23
Kemény Gábor: Utolsó oldal	24
Ifjúsági melléklet (Szerk. Barthalos Márton) . . I–IV	

ÉDES ANYANYELVÜNK • AZ ANYANYELVAPOLÓK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

Megjelenik évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a szakmai támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvapolók Szövetsége

Felelős kiadó: Juhász Judit

Felelős szerkesztő: Grétsy László

Szerkesztőség: Balázs Géza balazsge@due.hu, Kemény Gábor kemeny.gabor2@yahoo.com, Bobák-Hajdu Timea (titkár) ea.szerkesztoseg@gmail.com.

Szerkesztőbizottság:

Balázs Géza, Grétsy László,

Heltainé Nagy Erzsébet,

Juhász Judit, Kemény Gábor

A szerkesztőség címe:

1053 Budapest, Károlyi u. 16.

Honlap: www.anyanyelvapolo.hu

(vagy: www.anyanyelvapolo.hu)

Villámposta: ea@anyanyelvapolo.hu, ea.szerkesztoseg@gmail.com

A szerkesztőség csak a megrendelt íráskért fizet honoráriumot. Meg nem rendelt kéziratot nem őrünk meg, nem küldünk vissza.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt.

Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.).

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél.

E-mail: hirlaplofizetes@posta.hu

Fax: 303-3440

Információ, reklamáció: 06 80 444-444

További terjesztő: Könyvtárellátó Kht.

Ára: 250 Ft.

Az Anyanyelvapolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.

Tagdíj: 2000 Ft/év, tanulóknak, nyugdíjasoknak: 1500 Ft/év.

Belépési nyilatkozat kérhető:

Anyanyelvapolók Szövetsége,

1053 Budapest, Károlyi u. 16.

Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Műszaki szerkesztő: Kovács Gyula

Lapunk kiadását

az Emberi Erőforrások

Minisztériuma,

a Nemzeti Kulturális Alap,

a Magyar Művészeti

Akadémia,

a Consequit Csoport,

a Magyar Fejlesztési

Bank

segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)

ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: Opticult Bt.

Nyomás: mondAT Kft.

„Az élet megmenti önmagát”

Szakonyi Károly válaszol
Balázs Géza kérdéseire

– Miért és hová tűnt a történet a mai magyar irodalomból?

– A történet megvan, csak kissé restelli magát. A sznob ítések a posztmodern prózát inkább elismerik korszerű irodalomnak, mint a realizmust, márpedig az történetelmondáson alapszik. Divat lett a *szöveg*, már jó ideje persze, noha kezd elfáradni, de mindig jön egy új írógeneráció, amelyeknek a tagjai azt hiszik, csak úgy lesznek érdekesek, ha elhagyják a „konzervatív” mesélést. Pedig az irodalom vértelen anélkül. Mózes könyve, a görög eposzok, a népmesék, a kialakult regény mind történet és elmesélés. Dickens vaskos regényei újságfolytatásokban kezdték pályafutásukat, az olvasókat a figurák sorsa, története érdekelte. Mi más érdekelhetne volna? A történet tehát nem vesztet ki, ma is megvan, bár például a jeles, nemrég elhunyt kiváló kortársunk, Esterházy is került, regényeiben az epizódok nem állnak össze hagyományosan értelmezett történetté. Azt hiszem, inkább arról van szó, hogy nincs olyan nagy formátumú történetmondó, mint Mikszáth, Tersánszky, Móricz, Kosztolányi – hogy csak néhányat említsek azok közül, akiknek a történeteink felnőttünk. De emléhtetném a közeli múltból Fejes Endrét. Nagy történetmesélő volt, a Rozsdametető című remeke például regény-csoda, olyan mértékű történetűsítés, hogy olvasása után az ember azt gondolhatja: többkötetes *sagát* olvasott végig. Spiró szépen mond történetet az Ikszekben vagy a Fogásban, de kevés ma az ilyen. Bő lére eresztettem, de hadd mondjam: a történet megvan, soha nem is fog elveszni...

– Mi ösztönözte az *Írók lámpafényénél* kötet összeállítására? Bízol abban, hogy az ott szereplő közelmúltbéli, jórészt elfelejtett írókat vissza lehet hozni?

– Terveztem egy antológiát legkedvesebb novella-olvasmányaimból. Ez akkor még nem csak a magyarokra vonatkozott. Ebben lett volna pl. Maugham *Esője*, ami bravúros történet. De belekerült volna Gorkij is meg Csehov. És amit mindig is csodáltam, Bertha Bulcsu *Jégnovellája*. Ezzel kezdtem. Aztán eszembe ötlött Szabó István. Meg az ő nagyszerű novellái. És közben arra gondoltam, emlékeznek-e rájuk az olvasók? Hiszen aki meghal, azt olyan hamar elfelejtik. És változott a program: fel kell támasztani az elmúlt időkben eltávozottakat, s jöttek sorban, jelentkeztek a fejemben. Akkor vettem számba, mennyien elmentek, ismertem őket, legtöbbször barátságban, szoros kapcsolatban álltam, de egyáltalán: kortársaim voltak. Hadd jussanak eszébe az olvasó embernek, hadd vegyék le a polcra a műveiket, s lássák, milyen gazdag novellairodalmunk van! Meg arra is számítottam, hogy a magyartanárok segítségére is sietek ezzel, hiszen tudom, milyen csekély óraszámokban beszélhetnek a kortárs, hazai írókról. Tehát emlékezés, emlékeztetés és missió – ez volt a célom.

– Eljársz szépírási és retorikai versenyekre zsűrizni, előadást tartani. Mi fogott meg ebben?

– Öröm látni a fiatalok igyekezetét, hogy szépen, helyesen értelmezve beszéljenek. Tudom, hogy ez csepp a tengerben, de ha összeadjuk az évek számát a résztvevők számával, mégis csak arra kell gondolni, hogy van hatása. A hajdani diákok, akik húsz, harminc éve részt vettek a versenyeken, számos utódnak adhatták át a figyelmeztetést: vigyázz az anyanyelved tisztaságára! Ha egyik-másik gyerek nem szerepel is jól, vagy

éppenséggel gyatrán, nem baj. Az a fontos, hogy érdekli a dolog, hogy törekszik a tökéletességre. Ami ugyebár nincs, de keressük. Ez az igyekezet fog meg, és természetesen a jeles, nagy tekintélyű nyelvész barátok, a rendező iskolák tanárainak, igazgatóinak társasága.

– Valahol mindig játsszák az *Adáshibát*... Mi a titka?

– Az *Adáshiba* című keserű komédiámat még mindig előadják itt és ott, és ennek csak egyetlen oka lehetséges, vagyis az, hogy fel tudja kelteni a nézők érdeklődését. Egyszer egy újságíró megkérdezte, hogy hat rám a darab sikere. Azt feleltem, hogy az írónak öröm, a magánembernek viszont szomorúság, hogy mindenütt visszhangra talál, hiszen ez azt jelenti, hogy mindenütt ismeretes érzés a bezárkózás, a figyelmetlenség, a technika eluralkodása, ahogy Csehov mondaná: a tokbabújság. Az *Adáshiba* a maga idejében telibe találta az életérzést, és úgy látszik, ez az életérzés elkísér bennünket. A minap a 7-es buszra felszállván egy középkorú úr velem szemben foglalt helyet, de mindvégig mobilján telefonálva. Útjében is folytatta, miközben vizsgálódva nézegetett rám. Majd amikor letette, azt mondta: – Bocsánat, ugyebár nem tévedek, ön írta az *Adáshibát*. Hát ne vessen meg ezért a telefonálásért. Már ebben élünk. Én az egyetemen tanítok, és ott mást sem látok, mint hogy a diákok, lányok, fiúk nem egymással beszélgetnek, hanem a mobiljukat nyomkodják, hallgatják...

– Hogyan látod a magyar nyelvet 50–100 év múlva?

A magyar nyelv 50–100 év múlva is meglesz, mert erős és rugalmas. Arany János nyelve tökéletes szépség, de lám, a mai kor (fiatal) embere már nem úgy szereti és érti, mint még mi. Ma talán azt mondják, Esterházy vagy Parti Nagy nyelve a tökély. Vagyis változik a nyelv, változik a szépsége, de azért nem mondhatjuk, hogy ad abszurdum érthetetlen, hiszen azért mindenki megérti, ahogy Károli Bibliáját is, csak éppenséggel nem így beszélünk vagy írunk. De ha már Arany Jánost említettem. Allítólag tízezer szóval dolgozott, óriási szókincse volt, feltámasztotta az elfelejtett szavakat, alakította is őket, és a szinonimák sokaságát használta. Erre mindenki törekedhet. Elsősorban az irodalmárok. Tanárok panasza, hogy már az *Egri csillagok* szavai sem érthetőek a gyerekeknek. Nem hiszek ebben. Mi sem tudhattunk mindent, de ráérettünk, vagyis a nyelvünkben ott lapultak azok a szavak, amelyek szokatlanok voltak. Mert más volt a hétköznapi kommunikáció az emberek között. A felnőtt és gyerek között. Beszéltek. Beszélgettek. Meséltek. Történeteket mondtak. Megpróbálták megfogalmazni a dolgokat. Mekkora egy mai embernek a szókincse? És ha belegondolunk a rövidítésekbe (amerikai szokás!), az sms-ekbe és az új „titkosírásba”, amit a fiatalok találtak ki az elektronikában? De ha a beszélgetésünk elején azt mondtam, a történet mindig meglesz, mert az tudja lekötni a figyelmet, akkor most a nyelvre azt mondom, de Te ezt jobban tudod, a struktúrája megmenti. És ha nem hal ki a költészet, akkor a nyelv is megkapja a maga vitaminadagját, hogy egészséges maradjon. Ötven évvel ezelőtt hogyan beszéltek? Csak más kifejezésekkel tűzdeltük tele nyelvünket. Van, ami megmaradt, van, ami elveszett. Elveszett, aminek elveszett a funkciója. A sátorlajújhelyi Magyar Nyelv Múzeuma őrzi őket, illusztrációval együtt. Van átalakulás. De az elveszett szavak helyett teremődnek új – magyar – szavak. Nem az internet szavaira gondolok, vagyis idegen szavakra, hanem anyanyelvi szavakra. Ahogy az embernél némely elhalt testrész funkcióját átveszi egy másik. (Félszeműség, egy vese, csonkulás stb.) Az élet megmenti önmagát.

Részletek a szerzővel készült hosszabb interjúból. A teljes interjú várhatóan a Forrás című folyóirat közli. (A szerk.)

Még egyszer a csozë szóról

Nekünk szentesieknek különösen érdekes a *csozë* főnév története, mert lehet, hogy itt született a XIX. század második felében. Legtöbbet a szóról Kónyi Sándornak A százéves *csoze* című tanulmányából tudhatunk meg (Magyar Nyelvőr, 1976. 1. sz.). A negyven évvel ezelőtt megjelent tanulmány íróját először is a szó története érdekelte. Ezek után természetes, hogy nem hagyhatta figyelmen kívül azt az anekdotászerű írást, amelyet a tősgyökeres szentesi Bugyi István sebészprofesszor jelentetett meg a Szentesi Életben (1968).

A lengyel származású „öreg Rambovszky kocsmáros – a »csozék« állandó munkaadója – minden reggel azzal köszöntötte a kocsmá előtt dangubáló (= álldogáló) törzs-alakokat: – Co zse?! – ami magyarul olyasfélét jelent: na, mi van? Hallván ezt a kocsmá előtti téren nyüzsgő piaci nép, ők nevezték el ezeket a rendszeres munkát megvető, részeges alakokat *csozénak*.” Tehát a szó a lengyel *co zse* elferdítéséből ered.

„Lételt a csozë-idő!”

Végül is Kónyi Sándor (Rozsnyó 1918 – Szentes 2013, latin-történelem–orosz szakos tanár) a történetből kiindulva és komoly kutatómunkával a következő eredményre jutott: „a szó eredetét Szentesen, ott is a piac (ma Kossuth tér) környékén kell keresni. Ha nem is a köztudatban, de azért Szentesen fönmaradt az emléke annak, hogy a szó Rambovszky lengyel anyanyelvű vendéglőstől való.”

A TESz. szerint a szó ismeretlen eredetű, a „Micsoda ez?” kérdésből való magyarázata elfogadhatatlan.

Kónyi a *csozë* történetén kívül leíró nyelvészeti kérdésekkel is foglalkozott. Dolgozatában – Bálint Sándorra hivatkozva – leírta azt a sajátos alaktani tulajdonságot, hogy a *csozë* szó nem a tővégi időtartamot váltakoztató névszótövek törvényei szerint viselkedik (pl. *eke, ekét*), tehát „nem úgy ragozzák, ahogy az ÉrtSz. közli: *csozét, csozëja*, hanem ahogy Bálint Sándor Szegedi szótára: *csozët, csozëja, csozëk* (mindig *ë*-vel). A rövid *ë* megmarad nemcsak a ragozásban: *csozënak, csozëhoz, csozëért*, hanem mindenféle toldalékoláskor: *csozëság, csozësodik*”. Majd kijelenti minden indoklás nélkül: „Egyetlen alak van csupán, ahol az *ë* helyett *é* állhat, ez a zérus ragos nominatívusi alak: *csozë*, mely a szentesi nyelvben *csozë* formában is ismeretes.”

A szentesi nyelvjárásban (magam is beszélem) nem ismeretes a *csozë* alak. Bugyi István sebészprofesszor is tiltakozott ellene. Tehát megállapíthatjuk,

hogy a *csozë* főnév minden alaktani változatban megőrzi a zárt *ë*-t.

A stílus- és jelentésbeli változásra is találunk utalást a tanulmányban. A szó jelentését már az anekdotából megismerhettük: az ÉrtSz. szerint „olyan ember, aki foglalkozás nélkül lézeng; naplopó, csavargó, csirkefogó”.

A felsorolt jelentésváltozatok a társadalom pere-mére sodródókra vagy a társadalomból kihulló emberekre vonatkoznak, akik életének megítélése általában ambivalens. Az elesettséjük, kiszolgáltatottságuk sokunkban együttérzést is ébreszt. Ez a egyes érzelmi töltetű szó a durvaságából sokat vesztett a népnyelvben (nem egyedi stílusbeli változás ez, pl. *betyár*). A XX. századra a szó negatív tartalma megkopott; ugyanis ha azt akarták hangsúlyozni, hogy valaki megbízhatatlan, magatartása elfogadhatatlan, akkor a *rossz csozë* jelzős szerkezettel utaltak rá. Az viszont mindig a beszédhelyzetben dőlt el, milyen érzelmi töltetű a szó.

Ej, de nagy csozë! Ez a mondat megfogalmazhatott nagyon elítélő véleményt, de jelenthette azt is, milyen életrevaló, bár nem minden esetben dicsérendő. (Egyébként a *csozë* megnevezés csak férfira vagy fiúgyermekre vonatkozhatott.)

A kamaszodó fiúgyermekről szokták a szülők büszkén, esetleg elítélően megállapítani: *csozëskedik már* vagy *csozësodik*. Az első jelentése: szórakozik, bálozik, lányok után jár; az utóbbi leginkább negatív jelentéstartalmú: a maga útját járja, ami nem mindig a legbecsületesebb út. Mondják ezt felnőtt férfira is.

A *csozë* szóval született két állandó szókapcsolat is. *Lételt a csozëidő*. Ez a szólás nagyon változatos helyzetekben hangozhatott el, ugyanis azt jelentette, hogy vége a szórakozásnak, a „naplopásnak”. Például téli estéken a kártyázást illet 9 órakor befejezni – ilyenkor valaki beszólt, figyelmeztette a társaságot: *Lételt a csozëidő!*

A másik: *Félgyütt a csozëk napja* – vagyis feljött a hold. Ez utóbbi kevésbé élt. Többen durvának tartották, talán az égitestek tisztelete miatt. (Valószínűleg arra utal, hogy a lumpok, naplopók ideje az éjszaka, az ő napjuk a hold. Szoltsenyicin egyik lágerlakója orosz népnyelvi kifejezéssel *farkasnapocskának* nevezte a holdat. A szerk.)

Legutóbb a Nők Lapjában (2016. szept. 21.) botlottam bele a *csozë* szóba, méghozzá *dzsozë*ként. A szentesi születésű Gáspár Sándor színész mesél a riportban; feltételezem, nem a riportalany dzsésítette a *csozë* szót, hanem a riportert rögzítette így a számára ismeretlen kifejezést.

Megfigyelésem szerint Szentesen a *csozë* szó kihalóban van. Valahol a passzív szókincsben még ott van, de hogy meddig, nem tudható.

Zsiros Katalin

1%

Kérjük kedves olvasóinkat, tagtársainkat, támogatóinkat, hogy adójuk 1%-ának felajánlásakor gondoljanak az Anyanyelvápolók Szövetségre. A rendelkező nyilatkozaton a kedvezményezett (Anyanyelvápolók Szövetsége) adószámát kell feltüntetni: **19663155-1-41**. A NAV honlapján tájékozódhatnak a további kedvezményezettekről is.

Miért érdekes?

Márquez – Kolumbia – nyelv

Kolumbia talán az egyetlen ország, mely idegenforgalmi szlogenjét egy irodalmi irányzatról választotta: *Colombia – realismo mágico*, azaz Kolumbia = mágiikus realizmus. Ezzel utalva a leghíresebb írójukra (talán az egész latin-amerikai irodalom leghíresebb írójára), Gabriel García Márquezre. Fikció és valóság, mágiusság és realizmus: a nyelvek és Kolumbia Márqueznél, Márquez Kolumbiában – ezt járjuk körül a *Száz év magány* című regényében.

Nyelvek Márqueznél

A regény egy dél-amerikai történetbe ágyazva valójában az ember, az emberiség történelmi enciklopédiája, így például a nyelvek kialakulásának, fejlődésének leírása is. Kezdetben volt a névtelenség: „Annyira új volt a világ, hogy sok minden még nevet sem kapott” (5). Lettek azután indián nyelvek, majd a hódítóké, a spanyol: „Arcadio és Amaranta előbb tanulta meg a guajiro nyelvet, mint a spanyolt” (44). A nevek jelentésébe vetett primitív hit: „A nevek makacs ismétlődése a család hosszú történetében, úgy érezte, döntő következtetések levonására jogosít” (206). Tudományos elmélyülésben felbukkant a latin: „José Arcadio Buendía pokolbeli karattyolása valójában latin beszéd” (96), de például Melchidesnek szanszkrit följegyzései is vannak. Felbukkan a titkos nyelv, a világon sokfelé használt madáryelv: „csak madáryelven beszélt előtte. – Evez mégév avakkovor ivis...” (237). A modern korban betör az angol (de tapasztalatból mondom, Kolumbiában alig beszél valaki angolul): „Meme megtanult profi módra úszni, azonkívül teniszezett, és virginiai sonkát evett ananászkarikákkal. A sok táncban, úszásban és teniszezésben hamar ráragadt egy kis angol tudás” (307). A kultúrák keveredését mutatják a pidzsin és krol (azaz keverék) nyelvek: „Spanyollal kevert matróznyelven beszélt” (104), „néger-spanyol keveréknyelven” (427). A nyelvhasználat mindenhol létező módja a káromkodás: „kARTHÁGÓI szitkokat zúdított a vasutasokra” (444). Végül a nyelvek belefutnak a politikai korrektség útvesztőjébe is, Márquez idejekorán felfigyelt rá: „a túlzott szemérmesség kórsága”, „nyakatekert módon beszélt, (...) sohasem nevezve nevén a gyereket, az elülső részek helyett a hátulsókat emlegette, szülés helyett ürítést mondott, folyás helyett égest, mert akkor nem kell annyira szégyellni” (354).

Kolumbia Márqueznél

A regény egy latin-amerikai ország, ki nem fejtve: Kolumbia, illetve megnevezve Macondó (leginkább Márquez szülőhelye: Aracataca) történeti díszleteit sorakoztatja fel. Macondó fiktív név, de a sierra (Sierra Nevada de Santa Marta) valóban a közelben húzódik (*sierra nevada* – havas hegylánc), Riohacha település pedig valódi: „kelet felé áthatolhatatlan sierra van, s annak túlsó oldalán Riohacha ősi városa” (15). A sierra ma is titokzatos világ: „az indiánok ösvényein megmászták a hegyláncot” (329), ott fekszik például egy „spanyol gálya elszenesedett bordázata” (328) (állítólag Márquez kiadója meg is találta, le is fényképezte). A karibi partvidéken arabok is letelepedtek, a mi túravezetőnk neve Eszmail (Izmael) volt: „a papucses és karikafülbevalós arabok, akik arapapagájokért csecebecsüket kínálgatva járták a világot, Macondóban alkalmas zugra találtak” (368). Kalózkod, matrózok, később gerillák kultúrája: „karja és melle titokzatos ábrákkal volt

Az írás a szerzőnek 2017 elején Kolumbiában tett expedíciója kapcsán született. Az idézetek Gabriel García Márquez *Száz év magány* című regényének következő kiadására utalnak: Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1983. Fordította: Kulin Katalin. A könyvből egy példány az aracatacai Márquez-émlékmúzeumba is került.

telistele tetoválva, jobb csuklójára pedig a kereszt gyermekeinek réz karperece feszült” (103); „a pultra fektette valószínűleg férfiasságát, amelyet teljesen behálóztak a sok nyelven rátetovált kék és vörös feliratok” (105); „ki van hímezve az egész teste” (122). Van azután a monszun ideje: „Olyan nedves volt a levegő, hogy a

halak az ajtón át beúszhattak volna a szobákba, aztán ki az ablakon” (351). Macondó kapitalizálódik: „amikor megjött a banántársaság, a helyi vezetők tisztjét parancsoló fellépésű idegenek foglalták el” (268). „Ekkor hangzott el először Macondóban az a szó, hogy vasút...” (...) A sárga vonat „annyi kétséget és bizonyosságot, annyi örömet és balszerencsét, annyi változást, nyomorúságot és keservet hozott Macondóba” (251). Jellemző ételek és italok: „Kora reggel bevitt neki egy csésze kávé cukor nélkül, délben pedig egy tányér rizst, néhány szelet sült banánnal” (395). Felbukkan

a természettudós, Alexander von Humboldt neve is, aki végigutazott a mai Kolumbia területén: „A rekedt karattyolásból azonban csak Alexander von Humboldt nevét tudta kivenni...” (84).

Márquez Kolumbiában

Márquez ezt is megérezte: (Buendía ezredes) „megtudta, hogy a köztársasági elnök is eljön a macondói ünnepekre...” (242) A köztársasági elnök talán nem ment el Macondóba, de Márquez halálakor háromnapos gyászt rendeltek el, s ma Kolumbiában (holott életének nagy részét nem ott töltötte, s nem is ott halt meg) rendkívüli tiszteletnek örvend. Aracatacában lévő szülőháza múzeum, de még számos emlékhelyet megjelöltek, megmutatnak (Remedios ~ Meme igen giccses szobra, a vasútállomás, a templom, Melchides sírja). És mindenütt, mindenhol sárga pillangók – a regény visszatérő motívumai. Előbb csak sárga virágok: „amikor az asztalos mértéket vett róla a koporsóhoz, az ablakon át látták, hogy apró, sárga virágok hullanak az égből. (...) Annyi virág hullt az égből, hogy reggelre vastag szőnyeg lepte be az utcákat...” (161). Majd a regény legszebb, legtisztább és legtragikusabb szerelmi jelenetében előkerülnek a pillangók: „A sárga pillangók minden alkonyatkor elárasztották a házat” (325), „rájött, hogy a sárga pillangóknak valami közük van hozzá” (Maurizio Babilonia munkához) (321). Ezekkel a sárga pillangókkal, vagyis a tiszta szeretettel szemem emlékével van ma tele Aracataca. Persze úgy látszik, senki sem lehet próféta a saját hazájában. Népszavazást írtak ki, hogy a település ne vegye-e fel a Macondó nevet. Leszavazták.

Márquez megérzései

A nagy írók nagy műveinek az a sajátossága, hogy megjósolnak valamit, és időről időre új értelmezésekhez vezetnek. Márquez művének fő gondolata, visszatérő szava a *magány*, ami nem pusztán egyedüllétet jelent, hanem szeretethiányt, elidegenedést, kitörni nem tudást: „Mintha körben forogna a világ” (332) – ismeri és emlegeti föl többször is Ursula. S ennek a magánynak a vége a pusztulás: „az olyan nemzetségnek, amely száz év magányra van ítélve, nem adatik még egy esély ezen a világon” (463). A regényben megjelenő álomkór, álmatlanság s az ennek következtében fellépő „felejtőkór”, feledékenység pedig mintha egy ma rohamosan előretörő jelenségre utalna: a technológiai világ által előidézett folyamatos bekapcsoltságra, mely eltörlti a nappal és éjszaka közti határt: „amikor a beteg már megszokta az állandó virrasztást, elméjéből kezdenek kihullani a gyerekkori emlékek, majd a dolgok elnevezése és fogalma, végül pedig az emberek azonosítására is képtelenné válik, sőt, a tulajdon énjét sem ismeri többé, és valamiféle múlt nélküli bambaságba süllyed.” (52) Az álomkór tehát felejtőkört hoz magával: „Minél jobban eltunyultak az emberek, annál mohóbb lett a feledés, amely lassanként irgalmatlanul felfalt minden emléket...” (383) A regényben azonban még volt egy Melchides, aki valami varázstitalal elűzte az álomkört. Utódainak nem biztos, hogy lesz ilyen varázstitaluk.

Balázs Géza

A *-nak/-nek* ragos főnevek mondatrészi szerepei

Az általános és középiskolai nyelvtanoktatás nagy részét képezi a grammatikatanítás keretein belül a mondatban és a mondatrészek tanítása. A diákok találkoznak azzal, hogy bizonyos mondatrészeket a kifejezőeszközök segítségével ismerhetünk fel könnyen a mondat szerkezetén belül. Így a határozói mondatrészek egyik tipikus kifejezője a ragos névszó.

A tanulók azt is megfigyelhetik, hogy bizonyos ragok használata tipikusabb egyes mondatrészek kifejezésekor, mint másokékor, így például a *-ban/-ben* ragot elsősorban helyviszony jelölésére használjuk (a ruhák a szekrényben vannak), de szintén gyakori az időhatározó kifejezésénél (2000-ben született a kisöcsém), viszont kifejezheti a tekintethatározót is, bár ez kevésbé tipikus (jelleskedik a matematikában).

Ha azonban kellőképpen kiemeli a nyelvtanoktatás, hogy ezek a ragok többfajta viszonyt is kifejezhetnek a mondat struktúrájában, a diákok jobban megismerkedhetnek a poliszémia jelenségével. Ez azért is hasznos lehet, mert korábbi tanulmányaik során a hangalak és jelentés kapcsolatának témakörénél találkoznak a többjelentésű szavakkal, így viszont tudatosulhat bennük, hogy ez a jelenség nemcsak a szavak, hanem a grammatikai elemek között is előfordulhat.

A *-nak/-nek* rag használatakor leginkább a részeshatározó és a birtokos jelző kifejezése kap hangsúlyt. Azonban a raggal ellátott főnév számos egyéb mondatrészi szerepét is betöltheti. Ahhoz, hogy egy rag eredeti funkcióját meglássuk, érdemes a szóelem történetének utánanézni. A *-nak/-nek* rag sok más raghoz hasonlóan grammatikalizációs folyamattal jött létre. A két grammatikalizálódott elem a **nā 'ez'* jelentésű uráli eredetű mutató névmás, illetve a **k* helyhatározórag, amelyet a mai magyar nyelvben az *-ig* határvető rag *-g* hangja is őriz (Sárosi 2003: 171). Innen kiindulva láthatjuk, hogy a rag eredetileg helyhatározói funkciót betöltő főnevekhez járulhatott. Ez a jelentés egyre absztraktabbá vált. Az absztrahálás egy képi sémán keresztül figyelhető meg, amelynek négy eleme a FORRÁS, az ÖSVÉNY, a CÉL és az IRÁNY. Ezt Sárosi Zsófia szemléletesen úgy mutatja be a helyhatározói, részeshatározói és birtokos jelzői funkciók segítségével, hogy „Pista felé, vagyis Pistának adom a könyvet, és ez attól kezdve a Pista könyve” (Sárosi 2003: 369). Így a *felé – neki – övé* ösvényen keresztül értelmezhető ez a nyelvi jelenség.

A *-nak/-nek* ragos főnév egyéb határozói funkciókat is betölthet. A Magyar Nemzeti Szövegtárban datívuszragos főnevekre lefuttatott keresésem után elvégzett mondatelemzésekben az alábbi mondatrészi szerepek kifejezésére találtam példát: hely-, eredmény-, cél-, ok-, tekintet-, állapot- és állandó határozók, valamint birtokos jelző. Jöjjenek konkrét nyelvi adatok a fentebb felsorolt mondatrészek kifejezéseire.

Helyhatározó. A kigyűjtött helyhatározókat három csoportba lehet osztani. A legalapvetőbb, amikor a datívuszragos főnév az a dolog a mondatban, amely maga a cél, és a mozgó entitás el is éri azt, fizikailag érintkezik vele:

– *Nekimegy az épület tüvegfalának.*

A második esetben csak felé irányul, de nem éri el:

– *Hátat fordít a társának.*

A harmadik esetben pedig áthalad rajta, tehát nem az a célja (Simonyi Zsigmond példája, 1888: 279):

– *A jövő héten megyek Kassának Sz.-Mihályra.*

Az első kettő állandó határozóként átvitt értelemben is előfordul:

– *Nekimegy a tripláknak, amiket csak nagyon kevesen ugranak nála szebben.*

– *A művész hátat fordított az expresszionizmusnak.*

Részeshatározó. A részeshatározók között is el lehet különíteni kevésbé és jobban elvont példákat. A kevésbé elvontaknál egy fizikai tárgy egy entitástól egy másik birtokába kerül:

– *Átnyújtottam a szomszédomnak a könyvet.*

Elvontabb jelentésű részeshatározó, amely nem a konkrét fizikai térben van kidolgozva:

– *A Legfelsőbb Biróság igazat adott a felpereseknek.*

A birtokos jelzőre is jellemző célban benne levés állapotát is előhozza az olyan típusú részeshatározó, amely a *kell, lehet, tesszik, illik, szabad, tilos* stb. igék melletti főnévi igenévi alanyak alárendelt határozó. Ez a főnévi igenévből foglalt cselekvés logikai alanyát fejezi ki:

– *Barcsay helyett Keménynek kellett fogságban maradnia.*

Birtokos jelző. Ahogy fentebb említettem, itt a célban benne levés egy állapotzerű dolog, ezt fejezi ki a ragos főnév:

– *Sajtóhírekből sejtető volt a párt elnökségének döntése.*

Célhatározó. Simonyi Brassaitól idézi a következőket: a *-nek* rag „azt a tárgyat jeleli, a melyre egyenesen irányul a cselekvény, s a melyben egyszersmind célját is leli” (Simonyi 1888: 279). Így ér el a rag jelentése a célviszony jelöléséig.

– *A gyümölcs eltehető befőttnek.*

Eredményhatározó. Az a különbség az előző határozó példájához képest, hogy itt már állapotváltozás is bekövetkezik:

– *A búzát megőrlik lisztnek.*

A búza már nem búza, miután megőrlik, hanem liszt lesz belőle, ezért nem sorolható az előző csoportba, habár nyilvánvalóan benne van a cél kimondása ebben is.

Tekintethatározó. Az alábbi példában:

– *Barátnak nagyszerű, de férjnek nem állja meg a helyét.*

Az alany abban az állapotban van, amelyet a *-nak/-nek* ragos tekintethatározó fejez ki.

Állandó (aszemantikus) határozók. Metaforikus értelemben fejtik ki a cél felé irányulást vagy a célban benne levést. A helyhatározóknál felsorolt példákon kívül többek között:

– *Orvosi vizsgálatnak is alávetették.*

– *Néhány ártatlan is áldozatul esett a torzsalkodásnak.*

Állapothatározók. Megnevezést, funkcióbba jutást vagy valaminek valamilyen minőséget tulajdonítást fejeznek ki. Aszerint is érdemes megfigyelni őket, hogy történik-e az alapigéjükben foglalt jelentésük miatt állapotváltozás. A Magyar grammatika jelentésük alapján háromféle essivusi állapothatározót különít el, amelyet datívuszragos főnévvel lehet kifejezni (Keszler szerk. 2000: 441): a megnevezést a nuncupativus, a funkcióbba jutást a factivus, a minőséget, tulajdonítást a praedicativus fejezi ki, ezekre példák sorrendben:

– *Főjegyzőnek vagy jegyzőnek hívják.*

– *Tanárnak szánja a fiát.*

– *A bejelentés vaklármának bizonyult.*

Okhatározók. Az alábbi példákban fordultak elő:

– *A csehek örültek a továbbjutásnak.*

– *Szávay Ágnes a világranglista-helyezésének köszönhetően vehet részt az olimpián.*

Itt az irányultság látszólag a céllal ellentétes, azonban ok és cél gyakran összekapcsolódik a nyelvi kifejezésekben, például az *-ért* ragban. Ugyanezt az összeérést a *-nak/-nek* ragnál is megfigyelhetjük, pl. a *minek?* kérdésben, amely egyszerre kérdezhet okra (*Minek olvasod azt a könyvet?*) és célra is (*Minek mész orvoshoz?*).

A felsorolt *-nak/-nek* ragos főnevek által kifejezhető mondatrészek bemutatása talán rávilágít arra, hogy hasznos a különböző grammatikai elemek jelentésének egy átfogó szemlélet szerinti bemutatása. Ezáltal könnyebben észrevehető a különböző nyelvi összefüggések közötti motiváltság jelenléte is.

Pomázi Bence

Irodalom:

Keszler Borbála szerk. 2000. *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. – Sárosi Zsófia 2003. *Morfémátörténet*. In: Kiss Jenő – Pusztai Ferenc szerk. *Magyar nyelvtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest. 129–172. – Simonyi Zsigmond, 1888. *A magyar határozók I. köt.* MTA, Budapest.

Elsikkadó névelők

Az egyik legismertebb nyelvhelyességi szabály (ebben a formában, persze, inkább csak nyelvi babona), hogy „tulajdonnév elé nem teszünk névelőt”. A Nyelvművelő kézikönyv árnyaltabb megfogalmazásában ez a „tilalom” a következőképpen hangzik: „Magukban álló személynevek, különösen családnevek vagy teljes nevek előtt az igényes nyelvhasználatban [...] általában nincs s nem is kívánatos a névelő” (I. kötet, 102. oldal; a szócikket a kézikönyv egyik főszerkesztője, Grétsy László írta). A „magukban álló” kitétel arra utal, hogy ha a tulajdonnévnek (szerkezetes) jelzője van, a jelzős szerkezet elé ki kell tennünk a névelőt: **a felejthetetlen Tolnay Klári, a 100. olimpiai aranyérmünket szerző Hegedűs Csaba**. A bizalmasabb beszélt nyelvben, főként a színház- és filmművészet rajongóinak zsargonjában a családnév elé tett határozott névelő azt érzékelteti, hogy az illető vitathatatlan értékű, klasszikus alakja művészeti ágának: **a Márkus, a Garas, a Bessenyei, a Psota** stb. Ezek a határozott névelők korábbi német nyelvi hatást is tükröznek, de sajátos stílusértékük miatt nem érdemes és nem is szükséges küzdeni ellenük.

Könnyen lehet, hogy az említett szabály hatásának (pontosabban: a szabály félreértésének) tudható be az a jelenség, hogy olyankor sem merik kitenni a névelőt a személy- vagy más tulajdonnév elé, amikor az valójában nem a tulajdonnévhez, hanem a vele szerkezeti kapcsolatban levő későbbi főnévhez tartozik. Vagyis a névelők „elsikkasztása” voltaképpen a hiperkorrekt (olyan jó, hogy már nem jó) nyelvhasználat körébe sorolható.

Példáim egy kivételével a sajtónyelvből valók. Ezzel nem szeretném azt a látszatot kelteni, hogy ilyen hibákat csak újságírók követnek el. De az ő hibáik úgyszólván „a kirakatban vannak”, ezért szembeötlőbbek, mint más tollforgatókéi.

Lássuk tehát a példákat, elsőként a személynév előtti névelőelhagyásra (a hiányzó névelőt szögletes zárójelbe teszem, a hozzá tartozó főnevet dőlt betűvel írom):

„Több elmélet látott napvilágot, mi áll [a] Hosszú és a MŰSZ közötti *háborúskodás* hátterében” (napilap cikkének felcíme);

„[A] Malala Jusufzairól szóló *filmet* hazánkban a National Geographic Channelen láthatják a nézők” (műsorközlő hetilapban);

„[A] Viktor Janukovics egykori pártjának [...] romjain kinövő egyetlen ellenzéki *formáció* [...] nem számottevő erő” (napilapban);

„[A] Luther és környezete által kezdeményezett teológiai *viták*” (egy internetes lexikonban);

„Újabb fordulatot vett [a] Welsz Tamásnak, a Simon-ügy koronatanújának rejtélyes halála körül kibontakozó, már eddig is meglehetősen gubancos *történet*” (napilapban).

Utolsó példánk azt szemlélteti, hogy hozzájárulhat a névelő elmaradásához az a körülmény is, hogy a főnév messze esik (ki nem tett) névelőjétől. Ebben a példában nem kevesebb, mint tizennégy szónyira.

A határozott névelő természetesen nem csupán személynév előtt maradhat el, hanem másfajta tulajdonnév (földrész-, ország-, város-, intézménynév) előtt is:

„[Az] Európa és Ázsia kora vaskori történelmét alapjában befolyásoló kimmer *vándorlás*” (tudományos ismeretterjesztő hetilap képaláírásából);

„[Az] Ukrajna támogatásával kapcsolatos *álláspontokat* is érthetően ez befolyásolja” (napilapban);

„[A] Magyarország keleti peremterületein élő *székely közösség* a magyar köznemességhez hasonló státussal rendelkezett a 16. századig” (ugyanott);

„Valószínűleg sokan olvasták Gerald Durrell [...] könyvét, amelyben [a] Mauritius még megmaradt természeti értékeinek megmentéséért folytatott *küzdelem* kezdeti lépéseit mutatja be” (tudományos ismeretterjesztő hetilapban);

„A lényeg az, hogy [a] Montpellier fogadási csalással vádolt egykori és jelenlegi *játékosai* [...] a gyanú szerint csapatuk [...] vereségére fogadtak” (a sportnapilapban);

„Ewa Kopacz nem választásokon diadalmaskodott, hanem [az] Európai Tanács elnöki székébe távozó korábbi lengyel *miniszterelnök*, Donald Tusk kijelölt utóda lett” (napilapban).

A két utóbbi példa annyiban más jellegű, hogy a névelő olyan tulajdonnév előtt maradt el, amely magában, mondaton kívül is névelős: **az Európai Tanács, a Montpellier** (mert nem a városról, hanem annak egyik sportegyesületéről van szó).

Olykor a szöveg írója maga is érzi, hogy a tulajdonnév elé határozott névelőt kellene tennie, mégsem meri kitenni, ennek ellenére a mondat állítmányát úgy ragozza, mintha mégis kitenne volna:

„[A] Yersinia pestis nevű baktérium okozta *betegséget* nevezzük [!] pestisnek” (tudományos ismeretterjesztő hetilapban).

Ha a tulajdonnévnek alkalmi jelzője van, névelőt teszünk eléje. Ezt a Nyelvművelő kézikönyv említett szócikke is leszögezi (I. kötet, 105. oldal). Mi is idéztük már erre **a felejthetetlen Tolnay Klári** példát. Amikor azonban ez a jelző szerkezetes, következőképp több szóból áll, ez a névelő könnyen elsikkadhat:

„[Az] Egy hosszan előrevágott labdára rajtoló *Mikkelsen* került a bal oldalon a debreceni védelem mögé” (a sportnapilapban).

A fenti mondatnak egyébként más gyöngéje is van, mégpedig a szükségtelenül alkalmazott kiemelő szórend. Ez lett volna a természetesebb, a helyzethez illő megoldás:

„A hosszan előrevágott labdára rajtoló *Mikkelsen* a bal oldalon a debreceni védelem mögé került.”

Utolsóként két olyan példát idézek, amelyben a névelő nem tulajdonnév, hanem tulajdonnevet helyettesítő, ill. tulajdonnévszerű köznévvé elől marad el. A sietve fogalmazó szerző valamiképp ezeket is tulajdonnévnek érzi, és ennélfogva ugyanazt a hibát követi el, mintha valóban tulajdonnevet használna:

„[A] Kancellár asszonnyal folytatott *tárgyalások* ugyanabban a teremben zajlottak, ahonnan Eichmann halálos parancsait osztogatta” (napilapban);

„Újragyártják a bazársori portálokat, valamint [az] azok felső részein található közel negyven kariatida fából készült díszének *restaurálása* is folyamatban van” (egy kerületi folyóiratban).

Az előbbi példában a névelő elmaradásához hozzájárulhatott az a rossz szokás is, hogy valamely magas tiszttség említésekor udvariaskodásból elhagyják előle a határozott névelőt: „*Kancellár asszony* tárgyalásokat folytatott”, mint „*Miniszterelnök úr* még nem döntött”.

Az utolsó idézetben a *kariatida* 'oszlopot helyettesítő nőalak(ot ábrázoló szobor)' szónak is van bizonyos tulajdonnévi jellege, mivel tulajdonnévből ered, és emiatt (bár helytelenül) nagy kezdőbetűvel is szokták írni: *az Erekhtheion Kariatidái*.

A névelő „elsikkasztása” elég durva nyelvhelyességi hiba, de könnyen elkerülhetjük, ha szövegünket nyomdába adás előtt még egyszer figyelmesen átnézzük, és nem zavartatjuk magunkat attól a nyelvi babonától, hogy „tulajdonnév elé nem szabad névelőt tenni”.

Kemény Gábor

A határozottságbeli egyeztetés ingadozása – a nyelvtörténész szemével

Határozottságbeli egyeztetésnek azt a műveletet nevezzük, amellyel a tárgy határozatlan vagy határozott voltához igazítjuk az ige ragozását, vagyis választunk az alanyi és a tárgyias igeragozás között.

Az utóbbi években Kemény Gábor több cikket is szentelt lapunkban ennek a témának, legutóbb a tavaly decemberi számban írt róla. Írásai találó megfigyeléseket tartalmaznak, gondosan válogatott, kitérő példákkal szemléltetve. Ezek a példák kimondatlanul is azt sugallják, hogy a határozottságbeli egyeztetés botladozása új (legalábbis viszonylag új) jelenség. Kemény Gábor az egyeztetési hibákat úgy szemléli, mint a nyelvi rendszer bomlásának, illetve egy mostanában meginduló nyelvi változásnak a lehetséges tüneteit.

A következő, vázlatos nyelvtörténeti áttekintéssel azt szeretném megmutatni, hogy a határozottságbeli egyeztetés hibái egyáltalán nem újdonságok, és nem okvetlenül kell nyelvi változás jeleit látnunk bennük. – A példákat az olvasás megkönnyítésére a mai írásmóddhoz közelítve, de a nyelvjárási és alaktani jellegzetességeket megőrizve idézem.

Hogy az ősmagyar korban (azaz a nyelvrokonainktól való elválással kezdődő és a honfoglalással záruló időszakban) hogyan működött a határozottságbeli egyeztetés, arról nyelvemlékek hiányában biztosan nem tudhatunk. Az őmagyar kori árnyalt és szilárd rendszer alapján azonban valószínűsíthető, hogy a későbbi-mai egyeztetési szabályok nagy része már az ősmagyarban kirajzolódott. Hiányoztak viszont még a névelők; ezek az őmagyarban jelentek meg, és attól kezdve mindmáig kulcsszerepet jutott és jut nekik az egyeztetés irányításában.

Az őmagyar korról (azaz a honfoglalás és a mohácsi vész közötti nyelvtörténeti periódusról) a nyelvemlékeknek köszönhetően már megbízhatóbb képet alkothatunk. A határozottságbeli egyeztetést tekintve az akkori nyelvhasználat nagyon hasonlít ahhoz a szabályrendszerhez, amelyet a közelmúlt grammatikáiból és nyelv művelő kiadványaiból, valamint jórészt napjaink gyakorlatából, saját tapasztalatainkból is ismerünk. A mából visszapillantva úgy látszik, hogy az őmagyarban a határozottságbeli egyeztetés szabályai a nyelvhasználatban következetesen érvényesültek; a szabálytalanság vagy ingadozás ritka. Hozzá kell azonban tennem azt is, hogy az őmagyarból ismert nyelvemlékek többsége kódexszöveg. A kódexek fordítása, másolása közben pedig követendő normává érlelődhetnek az egyeztetés tendenciái, és ebből az írásbeliségből nagyrészt kiszorulhattak a beszélt nyelvre jellemző eltérések, kettősségek.

A középmagyar kornak (azaz a mohácsi vész és a felvilágosodás közötti szakasznak) a képe már egészen más. Az akkori szövegekben viszonylag gyakoriak a korábban kialakult (és napjainkból is ismerős) szabályoknak ellentmondó egyeztetési megoldások. A szabálytalanságok elszaporodása összefügg a világi írásbeliség terjedésével. A 16. században egyre több lett az olyan írástudó, aki nem tudott vagy nem akart eltávolodni a beszélt nyelvtől. Műfaji tényezők is vezethettek szabályszerűséghez, például versírásakor a szótagszám, a ritmus és a rímelés. A botladozó egyeztetés azonban egyáltalán nem korlátozódott a költészetre, és kiemelkedő nyelv művészek sem voltak mentesek tőle.

A 17. század közepén például ilyen szófajú határozott tárgyak mellett fordult elő olykor alanyi ragozás a szabályos és gyakoribb tárgyias helyett: – kölcsönös névmás: „Egerek macs-

kákkal egymást nem gyűlölnék” (Gyöngyösi Istvántól); – főnévi mutató névmás: „Ezt galamb Szigetbül szárnya alatt hozott” [ti. a levelet] (Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem); – tulajdonnév: „Azt a kevély Mársot semmivé tehetünk” (Gyöngyösi); – birtokos személyjeles főnév: „Szerencse forgandóságát semminek vélsz” (Zrínyi); – határozott névelőjű köznévi: „Az kaurokat [= gyaurokat] egy csapással levágtál” (szintén a Szigeti veszedelemből).

A 16. és 17. századból az ellentétes irányú szabálytalanságra, azaz a határozatlan tárgy melletti tárgyias igeragozásra is idézhetek szintén kisebbségben levő, de nem egyedi példákat: – általános névmási jelzőjű tárggyal: „[A részeg] hátra is rúgja minden jó tanácsot, és minden jóra való igyekezetet megbántja” (Heltai Gáspártól, 16. sz. közepe); – határozatlan névmási tárggyal: „Hogyha pedig valaki fegyverrel sértendi meg valakit” (Károli Gáspár Ószövetség-fordításából, 16. sz. vége); – névelőtlen tárgy mellett: „Evvél győztük mi meg keresztény világot” (Zrínyi); – határozatlan névelőjű tárggyal: „És eszkekben vevék egy kis papirosot” [ti. észrevettek egy kis papirosot a postalgalamb elfogói] (szintén a Szigeti veszedelemből).

A 18. századra a szabályossal ellentétes egyeztetési megoldások többsége szórványossá vált.

Külön érdemes szólni a vonatkozó névmási tárgy melletti egyeztetésről: egyrészt azért, mert Kemény Gábor is kiemelten kezelte; másrészt pedig azért, mert a története eltér a többi esetétől.

A vonatkozó névmási tárgy mellett a nyelvemlékes korokban kezdettől fogva mindmáig az alanyi ragozás tekinthető szabályosnak, de kisebbségben végig jelen van a tárgyias ragozás használata is. – Ómagyar példa: „miképpen Isten Jákob pátriárkának megjelönté az ő fiát, Józsefet, kit miként holtat *siratja vala*” (Nádor-kódex). – A középmagyarban főként az erdélyi nyelvhasználatot jellemezte a tárgyias ragozás: „hogy azt tartasuk tisztességnek, azt szeressük, *kit* még a vak pogának is *gyűlöltek*, és *szidalmazták*” (Heltai Gáspár); „[A törökök a holttestet] azután eltemetik olyan lepedőben, *amelyet bé* nem *varrják*” (Mikes Kelemen egyik törökországi leveléből, 1754).

Elsősorban erdélyi sajátosságnak mondható a tárgyias ragozás olyankor is, ha a főnévi igenévi tárgynak nem volt saját határozott tárgya: „hogy egy ilyen legény *egy* ilyen *leányt* magához *akarja venni*” (szintén Mikes-től, 1752).

Az újmagyar kornak (azaz a felvilágosodás kezdetétől a trianoni békéig terjedő időszaknak) a szépirodalmi és köznyelvben a határozottságbeli egyeztetés sokkal kevésbé ingadozott, mint a középmagyar periódus első felében. Az igénytelenebb nyelvhasználatban azonban nem voltak nagyon ritkák a normával ellentétes megoldások sem. Ugyanez mondható el az újabb magyar korról (azaz a Trianontól máig tartó időszakról) is.

Nyelvtörténeti szemlémben természetesen csak a legfontosabb részleteket említhettem meg, de így is jól látható, hogy a határozottságbeli egyeztetés botlásai nem tekinthetők újdonságnak. A többségi, szabályszerű egyeztetésmóddal szemben kisebb-nagyobb mértékben régóta jelen van a szabályszerűség is.

Véleményem szerint ebből az is következik, hogy a határozottságbeli egyeztetés hibái nem okvetlenül jeleznek rendszerbomlást, illetve nyelvi változást. Igazi változást már csak azért sem jelezhetnek, mert nem világos, hogy a feltételezett folyamat merrefelé tartana.

Másfajta értelemben azonban valóban beszélhetünk változásról. Teljesen egyetértek Kemény Gáborral abban, hogy a lektori, szerkesztői munka hanyagsága vagy hiánya a korábbiánál jóval nagyobb teret ad annak, hogy a beszélt nyelv kapkodása, fésületlensége behatoljon az írásbeliségbe.

Horváth László

„Te légy derűs példám”

Dsida Jenő: Vers egy ághoz

A vers *Szonett egy faághoz* címmel az Erdélyi Lapok 1933. évi 291., *Vers egy ághoz* végleges címmel a Keleti Újság 1936. évi 74. számában látott napvilágot. 1938-ban bekerült az *Angyalok citeráján* című posztumusz kötetbe is olyan versek közvetlen szomszédságába, mint a *Harminc év közelében*, *Hulló hajszálak elégiája*, *Február, esti hat óra* vagy a *Hálóing nélkül...* Ezek mindegyikében komoly életfilozófia szólal meg hol mély fájdalommal és együttérzéssel, hol szelíd szomorúsággal, hol a nehézségeken felülemelkedő derűvel és magabiztossággal. És mindegyik a nyelvi szépség sokszínűségével, a szerkesztés és a kifejezés mesterfogásaival lepi meg az olvasókat.

A *Vers egy ághoz* klasszikus Petrarca-szonett képzetű, önmegszólító vers. Első kvartettje kérdések sora és az azokra adott egy sornyi válasz:

*Tavaszb borít virágba? Rág a fagy?
Fakóra perzsel július heve,
vagy benned zsong az ősz gyümölcsleve?
Te élsz s az élő fának ága vagy.*

A kérdések, amelyeket megszemélyesítések avatnak képszerűvé, az évszakok egymásutánját idézik. Szeszélyes körforgásuk alakítja az ág életét a tavaszi virágba borulástól a nyári hőségen át az őszi gyümölcsérésig. Az igei metaforák (*Tavaszb borít virágba, rág a fagy, perzsel július heve, zsong az ősz gyümölcsleve*) kölcsönöznek dinamizmust a soroknak. Az ág sorsában a lírai én voltaképpen saját érzéseit jeleníti meg: a virágba borulás az öröm, a derű, a fagy a dermedtség, a ridegség, a perzselő július az olykor pusztító hevű szenvedély, az ősz gyümölcslevének zsongása a beérés pillanatait érzékelteti. Mindez természetesen az életről szól. Végső elemzésben arról, hogy amint az ág az élő fa része, éltető erő nélkül a lírai én léte is elképzelhetetlen. Az életszongást nagy-szerűen érzékelteti a versszakot keretező öt szótagos összecsengés (*virágba? Rág a fagy? – fának ága vagy*), illetőleg az első sor rímhívójának „belső” echóríme (*virágba – Rág a*).

A második kvartett példázat értékű bizonyosságot fogalmaz meg:

*Madár ha száll rád – bármi a neve
és földre hajtó súlya bármi nagy –,
meg nem zavar, nyugodtan várni hagy:
úgyis elröppen, tudod eleve.*

A *madár*, amely itt sajátos módon a baj, a gond, a lehúzó erő jelképévé válik/válhatna, inverzió révén kerül a feltételes kötőszó elé, és kap hangsúlyos szerepet. A beékelődő tagmondatok ismétlődő megengedő általános névmása, a *bármi* jelzi, hogy az ágra szálló madár fajtától és mérettől függetlenül gyakorolhat lehúzó erőt. Am ennek az erőnek a hatása csupán átmeneti, figyelmet tehát – a példázat tanúsága szerint – nem vagy csak alig érdemel.

A két tercettben a lírai én már egyértelműen magára vonatkoztatja a példázatot.

Az első tercett előrímes fokozással (*vakmerő varjú*) és a fokozás nyomatékosításával (*szörnyű súlya*) jelzi a váltást:

*Te légy derűs példám, ha vakmerő
varjú telepszik rám és egyre fent ül,
míg szörnyű súlya földre teperő:*

A második tercett a második kvartettel párhuzamos (*tudjam, hogy mégis elszáll*), az első tercettel ellentétes (*annál több az erő*) gondolatot fogalmaz meg, s mint ilyen, a klasszikus szonettre jellemző fordulattal fejezi ki a nagyobb erőre nagyobb visszahatás fizikai, de nem csak a fizikában érvényes törvényszerűségét:

*tudjam, hogy mégis elszáll s terhe mentül
alább nyomott, annál több az erő,
mellyel alázott ágam visszalendül.*

Dsida Jenő: Vers egy ághoz

Tavaszb borít virágba? Rág a fagy?
Fakóra perzsel július heve,
vagy benned zsong az ősz gyümölcsleve?
Te élsz s az élő fának ága vagy.

Madár ha száll rád – bármi a neve
és földre hajtó súlya bármi nagy –,
meg nem zavar, nyugodtan várni hagy:
úgyis elröppen, tudod eleve.

Te légy derűs példám, ha vakmerő
varjú telepszik rám és egyre fent ül,
míg szörnyű súlya földre teperő:

tudjam, hogy mégis elszáll s terhe mentül
alább nyomott, annál több az erő,
mellyel alázott ágam visszalendül.

A szonettben megidézett lehúzó erőn felülemelkedő lendület lehetőségét az echórímmel indított második kvartett (*Madár – ha száll*) és a két tercett négy szótagos rímeinek zeneisége (*súlya bármi nagy – nyugodtan várni hagy, egyre fent ül – terhe mentül*), valamint az első tercett visszafogottságában is telt hangzású fél-sorríme (*Te légy derűs példám – varjú telepszik rám*) érzékelteti.

A költőnek a természettudományokban, teológiában, esztétikában gyökerező megfontolásait a két kvartett *abba-baab* és a két tercett *cdc-dcd* rímképlete fogja egységbe.

Kabán Annamária

Tanulmányozzuk a kezeinket!

Egyik nap internetes böngészés közben az egyik cikk címe felkeltette az érdeklődésemet: *Egészségi állapotunkról árulkodik a kezünk.*

Az egészség mindig is jó téma, így elkezdtem olvasni. A címmel minden rendben, de már a cikk első mondatában szemembe ötlött egy olyan hiba, ami fölött nem tudtam elsiklani.

A magyar nyelvről jól tudjuk, hogy bizonyos tulajdonságai-
ban igencsak eltér az indoeurópai nyelvcsaládba tartozó nyel-
vektől. Az egyik ilyen, hogy a páros testrészeket nem tesszük
többes számba: *fáj a lábam, begyulladt a szemem, bántja a füle-
met.* E szemlélet szerint a páros szervek együtt alkotnak egy
egészet. A Muzsikás együttestől is így ismerjük a népdalt:

*Azt gondoltam eső esik,
pedig a szemem könnyezik...*

E dalban jól megfigyelhető az is, amikor nincs egység, ami-
kor fél kézről van szó:

*Nyújsd kezed bár egy felet,
bár még egy szót szóljak veled...*

Nem mondanám, hogy ezek régies alakok, hiszen akár a
gyerekek világában is találkozhatunk ezzel a jelenséggel: a *fél-
szemű* és a *féllábú* kalóz figurájával, a *félkezű* tengeri martalóc
történetével.

Ez után a kis bevezető után már nem nehéz megtalálni a hi-
bát az említett mondatban:

*Ha egy rövid ideig alaposan tanulmányozzuk a kezeinket, kéz-
fejünket, sokat megtudhatunk a testünkéről, egészségügyi és fizikai
állapotunkról.*

Ami furcsa, hogy a hibás szó mellett levő *kézfejünket* helyes.
Talán a cikk írója emlékezett valamilyen szabályra, csak nem
volt benne biztos. Úgy gondolhatta, ha az egyiket így, a másikat
úgy írja, legalább az egyik korrekt lesz, ami jobb, mint ha mind
a kettő hibás lenne. Maradjunk annyiban: így is elég rossz.

Miért is fontos erre odafigyelni? Ha idegen sémát követve a
páros testrészeket is többes számba tesszük, azzal a változatos-
ság értéke sérül. *Az Európai Unió nyelvpolitikája a sokszínűség
megőrzését, azaz a pluralista ideológiát hirdeti* – olvashatjuk a
Wikipédia Nyelvpolitika és nyelvi jogok szócikkében. Én is
emellett török lándzsát.

A vizsgált mondatban a másik, ami *szemet szúr* – nem pedig
szemeket –, az egészségügyi.

Egészségügyi állapota sokkal inkább egy országnak lehet,
mint egy embernek. Lássunk az egészségügyi használatára né-
hány példát! *Javítani kellene az ország egészségügyi állapotán.
Az egészségügyi ellátás Spanyolországban ingyenes.* Következzen
az egészségügyi használatára pár példa: *Ezzel az egészségügyi állapottal
nem lehet nagy utazásba fogni! Az anyagi helyzetem javult, de az
egészségi állapotom volt már jobb is.* A cikk szerzője védelmé-
ben szól az internetes cím, ahol egészségügyi állapotról van szó:
http://www.hazipatika.com/napi_egeszseg/mozgasszervi_betegsegek/cikkek/egeszsegi_allapotunkrol_arulkodik_a_kezunk/20161103120749.

A mondat tehát helyesen így hangzik: *Ha egy rövid ideig ala-
posan tanulmányozzuk a kezünket, kézfejünket, sokat megtudha-
tunk a testünkéről, egészségégi és fizikai állapotunkról.*

Fontos erre odafigyelni, főleg ha le is írjuk. Ha emberek elé
fog kerülni mint információ, és ha szeretnénk megbízhatónak
tűnni. Ezzel az idézett mondatban megnyilvánuló szemlélettel
azt lehet elérni, hogy suta benyomást keltsünk, és a cikket nem
olvassák végig.

Sajnos, nem tudjuk, ki is a cikk szerzője, nincs feltüntetve.
Ez a sutaságot még fokozza, mert úgy érezzük, hogy a szerző
nem szeretné, ha olvasói tudnák, ki az, aki mondaton belül két-
féle szemlélettel néz a kezére.

E sorok olvasói bizonyára tudják, hogy ha nem vagyunk biz-
tosak abban, hogyan írunk helyesen egy szót vagy kifejezést,
akkor utánaerőztünk a szakirodalomban. Nem kerül sok időbe,
és minőségibb munka kerül ki a kezünk közül.

Ha ezek miatt nem szólok, az az én lelkiismeretemen szá-
rad...

Bincze Diána

Átnevezett festmények

Azt olvasom az egyik vallási felekezet lapjában – ők egy
művészeti portálról vették át az érdekes hírt –, hogy átírták
az amszterdami Rijksmuseumban a rasszistának, kol-
onialistának ítélt képcímeket.

Több mint kétszáz műalkotás címét, képaláírását mó-
dosították a politikai korrektség jegyében. Például egy *Fia-
tal néger* lány című festmény (alkotója Simon Maris) *Fia-
tal, legyezőt tartó* lány lett. Egy másik kép címében a *Fia-
tal néger* szolga elnevezést *Fiatalkorú fekete* szolgára írták át.

Az ilyen átnevezésekből persze könnyen adódhatnak
kalamajkák, hiszen számtalan művészettörténeti könyv-
ben, katalógusban, lexikonban a régi címükön tartják szá-
mon a kiemelkedő és a kevésbé jelentős műveket. Ezek
mind a mai napig munkaeszközei, hivatkozási alapjai a
szakembereknek vagy akár az aukciós házak vezetőinek.

Nem tartják XXI. századnak és elfogadhatónak a *néger*,
mohamedán, *törpe* és *indián* főneveket és jelzőket,
amennyiben azok címekben szerepelnek. Érthetően kényes
téma ez a hollandok számára, akik meglehetősen nagy sze-
repet játszottak a gyarmatosításban, és mai jólétük alapja
részben ezen nyugszik. A lakosság jelentős részének ősei a

gyarmatokról származtak át Európába, és őket tényleg ér-
zékenyen érintheti egy effajta megkülönböztetés. Ha ez a
mindennapokban történik, akkor egyértelműen sértő – de
hogy emiatt több mint százéves műveket szükséges-e át-
nevezni, azon még a hatályba lépett rendelet ellenére is vi-
táznak egyes szakemberek.

Az *indián* szó használata miatt könyvek tucatjait kelle-
ne átírni (no meg Karl May vagy Mark Twain egész élet-
művét), és hát bizony a Tamás bátya kunyhója sem lenne
érthető, ha nem szerepelne benne oly sokszor a *néger* szó.
Márpedig klasszikus regényeket átírni ennek szellemében
aligha lehet. De most csak a címekről van szó.

A *mohamedán* szót a híradásokban nap mint nap hasz-
náljuk jelzőként, és az is gyakori, hogy *indián* rezervátum-
ként aposztrofáljuk – az indián rezervátumokat. Holott ez
jelzőként és főnévként is gyűjtőfogalom, hiszen Amerika
óslakossága nemzetek sokaságát jelentette valaha, amíg ki
nem irtották őket. Erről nem esik szó az átnevezések kap-
csán, pedig ez aztán az igazán kényes ügy, igaz, nem a hol-
landok érintettek benne.

Mi lesz a törpékkel? A Hófehérke és a hét *törpe* című
mesének bizonyára soha nem lesz Hófehérke és a hét *ala-
csony növéssű férfi* a címe – szerencsére. Bár ki tudja, mit
hoz a jövő – és hogyan módosul a múlt...

Elek Lenke

Szálkák

Hatolás-hetelés

Az újságok, nehogy lemaradjanak valamiről, előre megírják azt is, amit még csak sejtene, de természetesen nem vállalják érte a felelősséget. Némelyik lap kérdőjelezve írja az ilyen címeket, mások – nem ötlöve-hatolva, hanem – hatolva-hetelve. Például: *Elfoghatta a TEK a Teréz körúti robbantót. Januártól kezdődhet a járulékok csökkentése. Újranyithatják a téglagyárakat.* De a cikkeken belül is gyakori a feltételezés ilyen kifejezése: *Nem zárható ki, hogy állampolgári bejelentést kaphattak az újabb támadásról, mint ahogy arról is, hogy a férfi többször is robbanthatott a Keszthelyi-hegységben, illetve a lefoglalt számítógépén, mobiltelefonján találhattak erre vonatkozó adatokat. Elképzelhető, hogy az Országos Széchényi Könyvtár a ... Magyar Rádió régi épületegyüttesébe költözhessen. A nem zárható ki és az elképzelhető már eleve mutatja a bizonytalanságot, fölösleges az összes igét „ható” alakba tenni.*

Az úgynevezett *ható ige* elsősorban a megengedés kifejezésére szolgál. (Helyesebb is volna *megengedő* igének, akár *megengedő* módnak nevezni, talán csak azért nem tekintjük módjelnek a *-hat/-het* képzőt, mert utána kaphat még az ige felszólító, illetve feltételes módjelet.) Használjuk bizonytalanság, feltételezés kifejezésére is, de ez olykor megtévesztő: nem mindig derül ki, hogy esetlegességről vagy tényleges megengedésről van-e szó. *Terrorátadás érthette az egyiptomi repülőgépet.* Itt világos, hogy csak sejtjük a robbanás okát, mert ha már kivizsgálták volna az esetet, akkor tényként közölné az újság. A következő mondat azonban nem egyértelmű: *Félmillióan kérhetik a vasárnapi pihenőnapot.* Valószínűleg ennyien fogják kérni, vagy ennyinek lesz lehetősége rá? *Visszaállíthatja a törvényszék Hóman Bálint akadémiai tagságát.* Hatalmában áll a törvényszéknek visszaállíttania az akadémiai tagságot, vagy úgy gondoljuk, hogy meg fogja tenni? *Több mint 100 millióan nézhetik a Clinton-Trump vitát.* Ennyire becslik az érdeklődők számát, vagy ennyi embernek van tévéje?

A bizonytalanság kifejezésére rengeteg egyéb lehetőség van: *valószínűleg, talán, esetleg, a tervek szerint, előreláthatólag, lehet, feltehetőleg, értesülésünk szerint, a jelek arra mutatnak* stb. Ezek a kifejezések talán több helyet foglalnak el, de ha már feltételezéssel kell megtölteni az újságot, csak van rá ennyi hely.

Közlekedési bosszúságok

A villamos folyamatosan a Villányi úton megy, egyszer csak bemondják: *Pető Intézet, Villányi út.* Az 5-ös busz már jó ideje a Pasaréti úton halad, amikor bemondják: *Gábor Áron utca, Pasaréti út.* Eddig nem volt szokás bemondani annak az útnak a nevét, amelyen a jármű halad, csak a keresztutcákat. Újabbán – bár nem következetesen – néhol bemondják a kereszteződés mindkét ágát, vagy hogy hol tartanak azon az úton. Ez rendben is volna, csak a sorrend nem jó. A magyar kifejtő nyelv. Előbb mondjuk a nagyobb kategóriát, utána bontjuk ki belőle a kisebbet. Elöl van a családnév, utána a keresztnév – ezt utónévnek is nevezzük. (A németeknél ugyanez *Vorname*, azaz *előnév*, mert ők ezt teszik előre.) Előbb mondjuk az évszámot, utána a hónapot, aztán a napot. A németek és az angolok azt mondják: öt-tíz, mi úgy mondjuk: tizenöt. E logika szerint előbb kell annak az

útnak a nevét mondani, amelyen a jármű halad, azután azon belül megjelölni a pontos helyet. Tehát: *Villányi út – Pető Intézet.* Vagyis a Villányi úton belül a Pető Intézet megálló. Ugyanígyen alapon: *Pasaréti út – Gábor Áron utca.*

Ha útépités miatt elterelik a forgalmat, vagy a vágányfelújítás miatt villamospótló buszra kell átszállni, bemondják: *„Az okozott kellemetlenségek miatt szíves elnézésüket kérjük.”* Elnézést, bocsánatot kérni valamiért szoktunk. Miért? Csak. Mert így szoktuk meg, ez összetartozó kifejezés, vonzat. A magyarban is vannak vonzatok, rögzült kifejezések, nem csak az idegen nyelvekben.

A MÁV-nál viszont a *késésért* kérik türelmünket és megértésünket. A türelemnek, megértésnek azonban nincs valamiért vonzata. Jobb lenne így: *A vonat tíz percet késik. Kérjük szíves türelmüket és megértésüket.* Vagy más szórenddel: *A késésért szíves türelmüket és megértésüket kérjük.*

Korábban, korábbi

Ez a két szó egy sereg más határozószót és melléknevet szorít ki. Szinte ahány mondat, annyiféle lehetőségünk van a helyettesítésükre.

Határozóként: *Az egy évvel korábban kezdődött munkához az alapszöveget XY dolgozta ki.* Jobb lenne így: *Az egy évvel ezelőtt kezdődött munkához...* *A rendőrök sokkal határozottabban léptek föl, mint egy nappal korábban.* ... – *mint egy nappal előbb* vagy *mint előző nap.* *Miért nem mondtad ezt korábban?* Természetesebb lenne így: – *Miért nem mondtad ezt előbb* vagy *hamarabb?* Ehelyett: *Régiók háza – korábban Technika Háza – hagyományosan ezt mondanánk: azeleőtt Technika Háza... Dani már korábban is szerepelt a képernyőn... – már máskor is szerepelt.*

Melléknévként: *Az a kérdés, érkeztek-e magyarok már korábbi migrációs hullámokkal is keletről...* Lehetett volna *előbbi* vagy *előző* migrációs hullámokat mondani. *Meglepte a korábbi oslói nagykövetet a Norvég Alap támogatásai miatt kirobbant ügy. A volt nagykövetet...* Csak Biszku Béla egykori belügyminisztert, Nyers Rezső korábbi pénzügyminisztert és Szigjártó Károlyt fosztották meg a nyugdíj-kiegészítéstől. Itt legalább használták az *egykori* szót is, de a *korábbi* ehhez képest értelmeződik, tehát mintha Nyers Rezső Biszku Bélánál is régebben lett volna kormánytag. Lehetett volna első helyen a *hajdani*, második helyen az *egykori* szót használni, vagy Nyers Rezsőt egyszerűen *volt* pénzügyminiszterként megjelölni. *A bizottság egyik tagja... közölte a korábbi vizsgálat megállapításainak kivonatát.* – a *régebbi* vizsgálat megállapításainak kivonatát, vagy ha csak egy vizsgálat volt, akkor csak *a vizsgálat kivonatát*, esetleg *az előzőleg lefolytatott vizsgálat kivonatát.* *A korábbi Szovjetunió leghírhedtebb pszichiátriai intézete...* Nincs, nem volt *korábbi* és *későbbi* Szovjetunió, csak a *volt* Szovjetunió, az *egykori* Szovjetunió.

Korábban – bocsánat: *régen* – csak a *korán* határozó fokozásaként használták ezt a szót, ekképpen: *Az asszony korábban kel, mint a család többi tagja.* Vagy: *Az idén korábban beköszöntött a tél.*

Mindig káros, ha egy szó annyira divatba jön, hogy gondolkodás nélkül azt használják minden lehetséges helyzetben. Ez szegényíti a nyelvet, színtelenné teszi a stílust. Ha észrevesszük, hogy egy szó túlbujánszik, célszerű ott is kerülni, ahol egyébként megfelelné.

Buvári Márta

A fenti hirdetést látván egy családi ház kerítésén e közlésnek – a *tulajdonostól* szóalak lehetséges morfológiai elemzésétől függően – legalább háromféle jelentése jutott eszembe. A kérdéses szóalak a következő morféimákra bontható:

1. *tulajdon-os-tól*: az *-os* melléknévképzővel ellátott, időközben jelentéstapadással főnevesült származékszó a *honnan?*, *kitől?* kérdésre felelő (ablatívuszi) határozóraggal egészül ki. Ez esetben a közlés jelentése: az ingatlant a jelenlegi tulajdonos közvetlenül, tehát ingatlanközvetítő ügynök közreműködése nélkül óhajtja eladni. A hirdetés megfogalmazója egyébként minden bizonnyal ebben a jelentésben tette közzé a hírt.

2. *tulajdon-ostól*: a *tulajdon* ('anyagi vagy szellemi érték, amellyel valaki a sajátjaként, szabadon rendelkezik') főnévhez a *-stul*, *-stül* szociatívuszi határozóraggnak (más felfogás szerint: képzőnek) a beszélt nyelvben gyakran hallható, szabálytalanul tekintett (ezért helytelenített) *-stól*, *-stól* alakváltozata kapcsolódik. Az efféle morfológiai felépítésű, szociatívuszi toldalékkal ellátott szóalakok jelentése 'az alapszóval megnevezett dologgal vagy személlyel együtt', a mondatban pedig körülmény- vagy társhatározói szerepet töltenek be, pl. *ruhástól, mindenestől*, vö. *lov-as-tul*, *kocsi-stul* 'a lóval, kocsival együtt', *asztal-ostul*, *szék-estül* 'az asztallal, székekkel együtt'. Ez esetben a hirdető a családi házat (mint tulajdont) esetleg a telken lévő másik tulajdonnal (pl. garázzsal?) együtt kívánja áruba bocsátani.

3. Az *-s*-re végződő szavak esetén a *-stul*, *-stül* (*-stól*, *-stól*) toldalék mindenképpen előhangzóval kapcsolódik a tőhöz, meglehetősen szokatlan szóalakokat eredményezve, pl. *tulajdon-os-ostul* 'a tulajdonossal együtt', *asztal-os-ostul* 'az asztalossal együtt', *játék-os-ostul* 'a játékkal együtt' (vö. még *lov-as-ostul*, *kocsi-s-ostul* 'a lovassal, kocsisal együtt'). Ez esetben feltehetőleg az egyszerűzésnek (gör. haplológia: *haploisz* 'egyszer' + *lego* 'mond') köszönhetően a szóban egymás után kétszer előforduló (kvázi) azonos szótag (pl. [*os + os*], [*as + os*], [*s + os*]) csak egyszer ejtődik (az egyik kiesik), és így jön létre a szó végleges formája: *tulajdonosostul*, *játékosostul* stb. Ez esetben úgy tűnhet, mintha az ingatlant a tulajdonossal együtt bocsátanák áruba.

Egyszerűzésnek tehát azt a nyelvbontást tekintjük, amikor valamely szóban egymás után kétszer előforduló azonos vagy hasonló szótag vagy hangcsoport közül az egyik kiesik, és – a nyelvbontás általánosságá válna – létrejön a szó végleges formája. Erre jó példa a *kamilla* virágnév, amelynek forrása a latin *camomilla*: a *mo-mi* együttesből eltűnt a *mo-*. A *tragikomédia* mint műfaji megjelölés is előbb *tragiko-komédia* volt, a *ko-ko* ismétlődést már a latin nyelv kiküszöbölte, s a szó ebben a formában jutott hozzánk a francián és a németen keresztül. Ez a jelenség a magyarban különösen a fosztó- és tagadóképzős melléknévek körében gyakori. Az *-a(ta)ltan*, *-e(te)ltlen* képzős származékok morfológiai elemzése sokszor azért okoz gondot, mert az egyszerűzés következtében két egymás utáni azonos vagy majdnem azonos szerkezetű szótag közül az egyik kiesik, pl.

büntetlen: az eredeti alak feltételezhetően a *büntet-etlen*;

közvetlen: a *közvetlen* és a *közvetett* szórövidüléssel jöttek létre a régebbi *közbe(n)vetetlen* és *közbe(n)vetett* alakokból; a

közbevetetlen-ből előbb *közvetlen* fejlődött, a *közvetlen* ebből alakult egyszerűzéssel. A *közvetve* talán analógiásan keletkezett a *közvetlen* és a *közvetett* mellé (TESz.);

okvetlen: összetett szó. Keletkezésének alapjául a régies *okot vet* 'ellenvetést tesz', nyelvjárási *okul vet* 'mentséggént előad' szókapcsolatok szolgálhattak; vö. még *okvetés* 'ellenvetés' (1531), *okvetés nélkül* (1626–1627). A ma használatos *okvetlen* 'ellenvetés nélkül, feltétlenül, biztosan, mindenképp' egyszerűzés eredménye. Az eredetibb *okvetetlen* a köznyelvben ma már csak származékaiban él (TESz.);

sebhetlen: a TESz. adata szerint létezett egy *sebhet* 'sebesít' ige: *megsebhetec* (1416 u./1466); a *sebhetlen* nyilván ennek a származéka haplológias egyszerűsődéssel: **sebhetetlen* > *sebhetlen*;

siratlan: a *sirat* valamikor valódi műveltető ige volt, s a hivatásos halottsiratók felfogadásának emlékét őrzi. A tagadóképzős származékszó minden bizonnyal ebből a műveltető képzős igéből keletkezett haplológias ejtéssel: *sir-at-atlan* ('akit senki sem sirat meg');

vízhatlan: 1835-ből van először adatolva. Feltehetően a **vízhatatlan* formából kell kiindulnunk, ti. 'a víz által áthatolhatatlan'.

H. Varga Márta

Meghekkkel

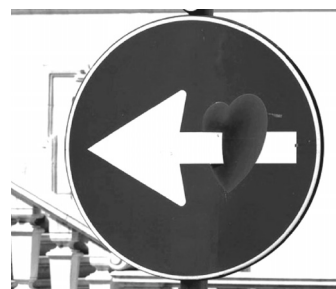
A *meghekkkel* ige tipikus útját mutatja annak a folyamatnak, ahogy egy idegen szó gyökeret ereszt a magyar nyelvben. A *hacker* szó az informatikai kifejezések sorában már régen megjelent nyelvünkben. Jelentése: számítógépbetlyár, olyan személy, aki feltöri a weboldalakat, az interneten elérhető adatbázisokat, és azokat átírja, vagy az ellopott adatokat pénzért továbbadja. Célja lehet csupán a becsúgy, de a rongálás is. Egy példamondattal illusztrálva: „Az igazi hacker a szabályokat el nem fogadó, a maga útját járó lázadó, akinek lételeme a rejtőzködés, hőstetteivel legfeljebb szűk körben dicsekszik.”

Ezután a legproduktívabb igeképzővel ellátva jelent meg szóinkcsünkben: *hackel*, majd egy igekötőt kapott: *meghackel*. A következő lépcsőfok a fonetikus átírás, azaz már gyakran nem az angolos írásmóddal látjuk e kifejezést, hanem a magyar ejtésnek megfelelően: *meghekkkel*. További változás az, hogy az ígét már nemcsak számítástechnikai kifejezésként használják, hanem bekerült a politika nyelvbe is: „Épp a szövetségekhez szükséges alapvető bizalmat rombolta az, hogy a választási győzelem érdekében kezdeményezek egy rendezvényt, amelyet aztán meghekkkelnek.” A tágabb szövegkörnyezetből kiderül, hogy a meghekkelés azt jelentette, hogy az ellenzék friss vezető politikusát lekiabálták a színpadról. Egy egészen friss példa: „Szóval ezek [ti. az amerikai potentátok] akarják megkérdőjelezni Oroszország nagyhatalmi státusát, de ez persze nem akadályozza meg őket abban, hogy ugyanennek az Oroszországnak a nyakába varják az amerikai választások meghekkkelését.”

Egy cikk címeként olvashattuk a következőt: *Titokzatos Smiley-Man hekkelte az ARC kiállítást*. Magyarra lefordítva az történt, hogy az Arc nevű óriásplakát-kiállításon valaki vidám és szomorú emotikonokat, azaz hangulatjeleket, sárga és rózsaszín sematikus arcokat ragasztott a plakátokra, és a kiállítás témájára reagálva tett boldoggá, illetve boldogtalanná képeket. Sőt vannak már meghekkelt útjelző táblák is. Ezeket kiegészítő rajzzal látják el úgy, hogy a jelentése, üzenete módosul, esetleg humorossá válik.

Egy szó, mint száz, a *meghekkkel* ige jelentése erre változott: külső, illetéktelen személy beavatkozása valamibe.

Minya Károly

„Az irodalom eszköztára kimeríthetetlen...”

Orbán János Dénes szerint könnyen ki lehet esni a köztudatból, ha a művész nem bizonyít. A József Attila-díjas író-költő, aki mellesleg a Magyar Idők napilap kulturális rovatának vezetője, élő legendákról és bölcsészvagyánykodásokról is vallott.

Első verseskötete, *Hümériáda* címmel 1995-ben jelent meg, és annak is csak huszonegy éve, hogy élete első elismeréseit – a Romániai Írók Szövetségének debüt-díját, valamint a Sziveri János-díjat – átvehette. Hogyan látja, elég két évtized arra, hogy az ember megvesse a lábát az irodalom talaján?

Két évtizednyi tapasztalat és bizonyítás minden szakmában elegendő ahhoz, hogy az embert komolyan vegyék, de az irodalom ingatag terep, könnyen ki lehet esni a köztudatból, ha az író nem bizonyítja időnként, hogy még mindig nem égett ki, még mindig meg tudja lepni a közönségét. Ott van annak a csapdája is, hogy egy bizonyos státus elérése után a szakma már minden kritika nélkül elfogadja a műveidet, ilyenkor a súlyos önkritikának kell a helyébe lépnie, különben egy szent bálvány leszel, akit nem olvasnak. Úgyhogy állom én a sarat rendületlenül, de tudom, hogy még legalább ennyi hátravan ahhoz, hogy elég mélyre érjenek a gyökerek.

Mérhető egyáltalán egy írói pályakép sikere? Ma nagyon kevés szépíró tud több tízezres eladott példányszámot felmutatni, talán csak Nadas Péter, Krasznahorkai László, Parti Nagy Lajos vagy Závada Pál azon íróink, akik ha új kötetet mutatnak be, felolvassanak, megtöltik a termet.

Az eladott példányszámok száma nem csak minőség, hanem marketing kérdése is. A díjak odaítélését a szakmai és időnként politikai konjunktúrák befolyásolják. De ha egy író elég sokáig rendszeresen díjaznak, és elég sokáig tisztas eladási mutatói vannak, az nem véletlenül van. Mérhetőnek nem mérhető, de azért a díjak, a kritikai visszhang és az eladási mutatók hosszú távon irányadók. A siker igazi jelei viszont az olvasói gesztusok: levelek, személyes megkeresések, vagy ha egy diák a te verseddal nevez szavalóversenyre. A minap hívták föl a figyelmemet, hogy az Erdély ismeretterjesztő, ismeretbővítő társasjáték egyik kártyáján az a kérdés szerepel, hogy kit szokás az erdélyi Villonnak nevezni – és a helyes megfejtés az én nevem. Ez jobban esett egy irodalmi nagydíjnál. Ami a termék megtöltését illeti, fontos kérdés: ki hol tölti meg a terméket a Kárpát-medencében. Az Ön által felsorolt listát lehetne bővíteni, azért ennél többen vannak, de van egy óriási név, aki a Kárpát-medence bármely településének bármely termékét megtölti, és verseit bármely más kortárs költőnél többen olvassák, ismerik, ez pedig Kányádi Sándor.

Egy korábbi interjújában úgy fogalmazott, ma is vannak klasszikusok, csak jóval kevesebben, mint korábban. Nevén nevezne őket?

Igen, például Kányádi Sándor élő klasszikus, még akkor is, ha a magát mainstreamnek tartó fővárosi szakmai kör erről megfélekedzik. Több nevet most nem mondanék, mert egyet-értek Borgesszel, aki szerint minimum egy fél évszázad szükségés ahhoz, hogy valaki kiállja az idők próbáját. Kányádi már több mint egy fél évszázada van a pályán, töretlen sikerrel. A mások műveivel viszont még várnék egy-két évtizedet. Persze közben ott van a kérdés: van-e értelme tippelni, hogy kiket fognak húsz-harminc-nyolcvan év múlva is olvasni? Mert a digitális forradalom okozta új világ az irodalom fogyasztására is hatással van. Míg mi a klasszikusokat bálványként imádtuk, a Z generációt – úgy tűnik – hidegen hagyja a klasszikus irodalom szépsége és bölcsessége. Meg gondoljunk arra is, hogy az álta-

lunk tátott szájjal olvasott Jules Verne egyenesen nevetséges egy olyan kamasznak, aki okostelefonnal a kezében cseperegett föl egy agyontechnologizált világban.

A kortárs magyar írók és költők számára, jelentős állami tőkéből létrehozott Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft. művészeti tevékenységének Ön az egyik koordinátor.

Igazak-e Illyés Gyula egykori szavai, miszerint a magyar írónak a „vízügyekkel” is foglalkoznia kell, nem csupán saját írásművészetével?

A kevésbé szerencséseknek – mint én – igen. Ha nem foglalkoztam volna annyit irodalomszervezéssel, szerkesztéssel, könyvkiadással, valószínűleg kétszer annyi könyvem lenne. Életem bizonyos periódusaiban – ilyen a mostani is – olyan vagyok, mint az orvos, aki csak ritkán müt, mert igazgatnia kell a kórházat. De hát ennek is megvan a maga művészete, lenyomata. Ez is egy kihívás: beavatkozni az irodalom alakulásába, lázadásokat, paradigmaváltásokat vinni véghez, izgalmasabbá tenni az irodalmi életet.

Ma megengedőbb az irodalmi közeg a szexualitás nyílt néven nevezése iránt?

Elméletileg igen, de ha netán megsérted a polkorrektség szabályait, könnyen sivalkodást fakaszthatsz az erre érzékenyek körében. A '90-es évek második felében írt, szexuális töltetű verseimet annak idején merészességükért méltatták, mostanság szexizmussal vádolják. Állítólag szexuális tárgyként kezeltem benne a műzsákat. Néhány évvel ezelőtt egy ártalmatlan stílusparódiáért homofóbiával vádoltak, pedig csak azon elmelkedtem – személyes véleménynyilvánítás nélkül –, miként reagált volna Petőfi, Karinthy és Tamási Áron, ha beleütközik egy meglefelvonulásba. Sajnos, az inkvizíció mindig megtalálja túlélésének formáját.

Vannak pályatársai, akik azt hangoztatják, a nagy elődök már mindent megírtak, ekképpen igencsak korlátozott lehetőségekkel bírnak, ha valóban az újdonság erejével ható művet készülnék írni. Igazuk van?

Szokás mondogatni úri bölcsészköriekben, hogy tulajdonképpen a mitológiai és a Biblia típus történeteit öltöztetjük újra meg újra. Ha úgy vesszük, a Pál utcai fiúk is az Iliász sémáira építkeznek. De ez csak amolyan bölcsészvagyánykodás. Az irodalom és a nyelv eszköztára kimeríthetetlen, nemkülönben a témáké. Ha annyi időm lenne, mint amennyi könyvötletem, matuzsálemi kort érnék meg!

Csáth Géza *Úr volt rajtam a vágy* címmel megjelent naplójából az derül ki, a 20. század első évtizedeiben nehéz dolga volt annak a szerzőnek, aki drámáját egy színháznak el szeretne volna adni. Az Ön által jegyzett *A magyar Faust* című tragikomédiát másfél éve mutatták be a debreceni Csokonai Nemzeti Színházban, és nagy sikert ért el. Manapság valóban nagy igény van az új magyar színművekre?

A színház nagyon népszerű a mai Magyarországon, elméletileg tehát volna igény új színművekre. Ha a szerző színházi körökben ismert (ez csak részben egyezik az irodalmi körökkel), akkor a kockázat sem túl nagy, ellenben fiatal, kevésbé ismert vagy ismeretlen szerző darabjával előrukkolni kockázatos: nem biztos, hogy megtérülnek a költségek. A Csokonai Színház nagyot kockáztatott a darabommal, ugyanis a 150. évforduló jubileumi előadásának nevezte ki, és a költségvetés is átlagon felüli volt, már csak azért is, mert száz ember mozgott a színpadon. A húzás bejött, de ebben nagy szerepe volt annak, hogy a darab debreceni témájú, és a város egyik legendája, az ördögös Hatvani professzor a főhőse. Ritka azonban az, hogy fiatal drámaírók műveit nagyszínpadon, nagy költségvetéssel adják elő. Nem ártana egy állami projekt, ilyen irányú támogatásokkal, hogy a színházak merjenek kísérletezni.

Mészáros Márton

Vizes világbajnokság

Alábbi soraim jobb megértéséhez ide kívánczok egy személyes adat: Németországban élek immáron 38 éve, ami azt jelenti, hogy nem vagyok mindennapi érintkezésben a magyar nyelvet beszélőkkel. A köznapis beszédet illetően fő tájékozódásom a távolból a televízióra (híradások, beszélgetések) és az írott sajtóra, valamint a könyvekre korlátozódik, így ezek alapján mondok ítéletet anyanyelvét szerető, ápoló, magyarságát kint is megőrző orvosként.

Bár egy nyelvész nemrégiben azt írta, hogy nincs olyan komoly szakember, aki „nyelvünk jelenlegi helyzetében bármi aggasztót látna”, én mégis úgy érdekelem, bizony ideje lenne széles körben jó pár nyelvi megnyilvánulásról beszélni, vitatkozni, mi több, nem egy terjedőben lévő szóhasználatról ítélni, mint ahogyan teszik ezt mások is e lap hasábjain. Sok lehangoló anyanyelvi „élmény” tolt fel bennem, most azonban csak egyet emelnék ki.

Magyarország elnyerte a 2017-es úszó-világbajnokság rendezési jogát. Ennek és a lezajlott olimpiának kapcsán a köztelevízió esti hírbemondója egyre-másra „vizes” világbajnokságról beszél. Kezdetben azt hittem, elszólásról van szó, de tévedtem. Most már a nevezett televízió minden munkatársa – mintegy varázstszerűen – átvette a szókapcsolatot. Ismert egy közmondásunk: egy bolond százat csinál. De ide kívánczok Murphy törvénye is: „Amikor az emberek azt tehetik, amit akarnak, általában utánozzák egymást.”

Elgondolkoztam, vajon miért lett *vizes* ez a szegény világbajnokság? Ki vizezte be, ki fröcskölte be vízzel? Eddig mindig úgy mondtuk, és úgy is volt ismert, hogy úszó- vagy vízi világbajnokság. Azt senki nem vitatja, hogy úszni csak vízben lehet. De hogy ettől miért lett lucskos, nedves, vagyis *vizes* maga a világbajnokság is, az rejtély. A dolog azonban „eszkalálódott” – mondaná egy politikus. Ma már az írott sajtóban is ez a forma terjedt el. Mintha valaki vezényelt volna, minden tollforgató, bementő vigyázzba vágja magát, és gondolkodás nélkül engedelmeskedik. Az egyik hetilapban ezt olvastam legutóbb: „Újbuda legnépszerűbb *vizes létesítménye*”, azaz uszodája. Őket követik azok, akik a rádióban vagy a tévében szólnak, nyilatkoznak, vitatkoznak.

Visszatérve a kiindulási ponthoz. Ha a vízi világbajnokság lehet „vizes”, akkor ehhez igazodva több javaslatom is lenne.

– A *vízilabdát* nevezzük a jövőben *vizes labdának*. Hiszen nyilvánvaló, ha a labdával vízben játszunk, maga a labda is vizes lesz. Kell ehhez még magyarázatot?

– A *vízimadarak* helyett jobb lenne talán – az előbbi gondolatmenet alapján – *vizes madarakról* beszélni, ami a lényükből adódik.

– A *vízimentő* is érdekesen hangzana *vizes mentőként*, bár ha én ezt hallanám, arra gondolnék, hogy

szegény mentő beleesett a vízbe. Ugyanez vonatkozna a *vízi rendőrré* is, akit csak akkor lehetne *vizes rendőrnek* hívni, ha vízbe pottyanna. De a *vízi bal esetet* is méltán nevezhetnénk *vizes balesetnek*.

– Végül javasolnám az átkeresztelést a zárójelben lévő szavakra is, ha már ilyen újítási kedvünkben vagyunk: *vízimalom* (vizes malom), *víziváros* (vizes város), *vízi erőmű* (vizes erőmű), *vízi cirkusz* (vizes cirkusz), és a sor folytatható.

Már a görög gondolkodók felismerték, hogy egy cselekedet többszöri megtétele egy tulajdonságot, készséget alakít ki az emberben. Nyelvi vonatkozásban: a helyes szavak ismétlése, ismételt hallása megszilárdul az emberekben. Ennek azonban a fordítottja is igaz: a rossz állandó szajkózása annak rögzülését idézi elő, ami végül a szabályosság látszatát kelti, és elősegíti elterjedését. És még egy fontos indíték az utca emberének: ha mindez a köztelevízióban hallható, joggal gondolhatják, ez így helyes. Hiszen ha a tömegkommunikációban „polgárjogot” nyert, nosza rajta, mi sem maradhatunk le, ez a „trendi”, ez a modern!

Gaál Csaba

A szerkesztő válasza

Olvasónknak a magyar nyelv iránti elkötelezettségét, jó szándékát elismerve meg kell mondanunk, hogy a *vizes világbajnokság* ügyében nincs egészen igaza. Ez a sajtóbeli (és immár hivatalosnak is tekinthető) megjelölés annak a kényszerűségnek a következtében alakult ki, hogy valamilyen rövid, könnyen használható elnevezést kellett találni a nagyon hosszú *úszó-, műugró-, műúszó- és vízilabda-világbajnokság* helyett. Ezért folyamodtak az újságírók, sportvezetők a *vizes* jelzőhöz. Ettől még sem a *vízimalom*, sem a *vízi erőmű* nem lesz *vizes*, s a *vízimadarakat* sem fogja senki *vizes madaraknak* hívni.

Annyit azonban el tudok fogadni Gaál Csaba véleményéből, hogy a *vizes világbajnokság* lehetett volna *vízi világbajnokság* is a *vízi sport* meg a *vadvízi evezés* mintájára. Ezt magam is jobbnak tartanám. De úgy látszik, ebben is érvényesült az a nyelvhasználati tendencia, hogy az *-s* melléknévképző terjedőben van az *-i* képző rovasára. Erről már húsz évvel ezelőtt is hírt adtunk a Nyelvművelő kéziszótár első kiadásában (*sokévi átlag – sokéves átlag, kísérleti módszer – kísérletes módszer*). Nem tanácsolhatok tehát egyebet, mint hogy nyugodjék bele a *vizes világbajnokságba*, vagy ha erre nem képes, mondjon helyette *úszó-világbajnokságot*, úgyszintén tudjuk, mit kell rajta érteni. Egyébként a magyar síkerek amúgy is inkább az úszóktól várhatók, mint a másik három versenytárgy képviselőitől. (Ez, sajnos, a vízilabdázókra is igaz.)

Kemény Gábor

Kisebbségi nyelvoktatás – egy finnországi példa¹

A Nyelvtudományi Intézet Többsnyelvűségi Kutatóközpontjának munkatársaként lehetőségem nyílt, hogy Finnországban, az oului Mäntylä-Snellman Óvodában végezzek kutatásokat. Az óvoda különlegessége, hogy az egyik csoportjában nem a finn, hanem egy kisebbségi nyelv, az északi számi a hétköznapok nyelve. Ebben a csoportban ún. nyelvi fészkek működik.

Finnországban körülbelül 10 000 számi él. Az országban beszélt mindhárom számi nyelv (északi, kolta, inari számi) erősen veszélyeztetett. A nyelvátadás megszűnésének egyik oka éppen az, hogy a számiak többsége ma már nem az őshonos területeken, hanem az ország délebbi, jobb munkalehetőségeket kínáló területein él. A tíz év alatti gyermekeknek mintegy hetven százaléka lakik finn többségű településeken. Az ő esetükben különösen fontos kérdés, hogy részesülhetnek-e számi óvodai és iskolai nevelésben².

Körülbelül a '90-es évek második felétől Finnországban jelentős sikereket értek el az inari számi nyelv revitalizációjában. Ebben fontos szerepe volt a nyelvi fészkeknek is³. A nyelvi fészkek tulajdonképpen egész napos ellátást jelent olyan iskoláskor alatti gyermekek számára, akik otthoni környezetükben már nem sajátítják el a kisebbségi nyelvet. Ideális esetben a gyermek egész napját a nyelvi fészkekben tölti, ahol a nevelők a gyerek kezdeti nyelvtudásától függetlenül valamennyi tevékenység során kizárólag a kisebbségi változatot használják. Ezt a módszert eredetileg Új-Zélandon a maorik alkalmazták a '80-as évek elején. A legtöbb nyelvi fészek Finnországban a számi területeken működik, de Oulun kívül például Helsinkiben is van.

Az oului óvodában kezdetben hetente egy napon tartottak foglalkozásokat számiul, majd később a törvényi lehetőségeket kihasználva ún. anyanyelvi csoport indult olyan gyermekek számára, akik otthoni környezetben is tanulják a számit. Majd miután igény mutatkozott rá, 2014-től a csoport nyelvi fészek formájában is működni kezdett. Ma már olyanokat is várnak tehát, akik otthon semmilyen formában nem találkoznak a kisebbségi nyelvvel. A terepmunka alatt részt vehettem a csoport és az óvoda mindennapjaiban, illetve interjúkat készítettem az óvoda munkatársaival és a szülőkkel.

A számi csoportba a terepmunka idején 11 gyermek járt, akikkel három felnőtt foglalkozott. A gyerekek családjainak nyelvhasználata igen változatos volt. Volt olyan gyermek, akivel az egyik szülő kizárólag a számit használta otthon, de olyan is, akinek szülei csak passzív számi ismeretekkel rendelkeztek. Ketten még a nyelvészség kezdeti szakaszán álltak. Hármójuk esetében számolt be az egyik pedagógus a finn és a számi nyelv viszonylagos ki-

¹ Készült az MTA Nyelvtudományi Intézet Többsnyelvűségi Kutatóközpont NyelvÉsély Szakmódszertani Kutatócsoport *Nyelvileg tudatos iskola, kétnyelvű siketoktatás és a nyelv által kiaknázható tudás innovatív módszereinek, eszközeinek fejlesztése* c. projektjének keretében (SZ-007/2016, kutatásvezető: Bartha Csilla). A terepmunkát a CIMO ösztöndíja támogatta (RU-15-9723).

² L. Saamelainen varhaiskasvatussuunnitelma. Letölthető: <http://www.samediggi.fi/>

³ Részletesen: Pasanen, Annika 2015. Kuávsui já peevičuová. 'Sarastus ja päivänvalo': Inarinsaamen kielen revitalisaatio. Uralica Hel-singiensia 9. University of Helsinki.

egyensúlyozott használatáról. A többiekénél a finn dominált.

A gyerekek a mindennapi tevékenységeket általában nyelvtudásuk és életkoruk szerint kisebb csoportokra bontva végezték, de mindennap voltak közös, leginkább az étkezéseket megelőző rituálék is (éneklés, mondókázás). A pedagógusok a gyerekekhez szinte kizárólag a kisebbségi nyelven szóltak, a megértést a beszédet kísérő gazdag nonverbális kommunikációjukkal is segítették. A gyermekek számára nyitott volt a lehetőség a nyelvi kód megválasztására. Legtöbbjük a nevelőkhöz és egymáshoz is inkább finnül beszélt, de – főleg az idősebbek – használták a számit is. A többsnyelvű nyelvhasználatban jelentkező átmeneti jelenségeket, a változatos nyelvi erőforrások jelenlétét a szülők és a pedagógusok természetesnek és a tanulás részének tekintették. A pedagógusok a gyerekeket és a szülőket is számos eszközzel igyekeztek a számi használatára motiválni. Például a szülő nyelvtudásától függően egynyelvű számi vagy kétnyelvű feliratokkal jelezték a gyerekek szekrényeinek elhelyezett cédulákon, mit hozzanak másnapra magukkal.

De más formában is bevonták a családokat az óvodai munkába. A „rokonnapon” például olyan családtagokat láttak vendégül, akik még beszélnek számiul. A pedagógusok a csoporttal dolgozó többi felnőttet is igyekeztek arra ösztönözni, hogy néhány alapvető kifejezést megtanuljanak számiul. Törekedtek arra, hogy a kisebbségi oktatásból a többségi gyerekek is profitáljanak. Például a többségi csoportok is gyakran vendégeskedtek a hagyományos számi életmódot megjelenítő teremben, az ún. Számi Földön. Fontos mindennapi szintér volt az óvoda udvara is, hiszen leginkább itt került kapcsolatba a számi csoport a többi gyerekekkel. Ez mindenkinek új kommunikációs szituációk megtapasztalására adott lehetőséget: „Az udvaron is azt csináljuk, ha ott vannak a finn nyelvű gyerekek és a mi gyerekeink, és valamilyen utasítást adunk számiul, akkor a gyerekeket kérjük meg, hogy fordítsák le. Tehát hogy használják a kétnyelvű kompetenciájukat” – mondta az egyik pedagógus.

Természetesen nehézségek is jelentkeznek a hétköznapokban. Egyrészt olyan gyakorlati gondok, mint a segédanyagok és a megfelelő nyelvismerettel rendelkező pedagógusok hiánya vagy a kisebbségi nyelv iskolai továbbtanulásának bizonytalansága. Másrészt a nyelvekről, kultúráról alkotott ideológiák is konfliktusba kerülhetnek egymással. Például volt, aki a Lappföldről hozott tárgyakkal berendezett Számi Földet autentikus játéktérnek tartotta, míg olyan véleménnyel is találkoztam, amely szerint inkább a hagyományos életmódhoz fűződő sztereotípiákat erősíti. Az ilyen gyakorlati és ideológiai konfliktusok feloldásához a szülők, a pedagógusok és a döntéshozók szoros együttműködése szükséges.

Összességében az egész intézményben nyitott attitűddel és változatos, a sokféleségből előnyt kovácsoló pedagógiai gyakorlatokkal találkoztam. Ez az óvoda jó példa napjaink heterogén oktatási helyzeteire nézve számunkra is. A gyerekek a magyar intézményekbe is sokszor változatos háttérrel érkeznek, és eltérő nyelvi és kulturális ismereteket hoznak magukkal. Ezért is tudjuk hasznosítani a finnországi kutatás tapasztalatait a Többsnyelvűségi Kutatóközpontban, nevezetesen a Bartha Csilla vezetésével nemrégiben megalakult, az Akadémia Tantárgy-pedagógiai Kutatási Programja által támogatott „NyelvÉsély Szakmódszertani Kutatócsoport” munkálataiban. A kutatócsoport célja éppen olyan módszertani eljárások kidolgozása, amelyek segítségével a pedagógusok a többségi és kisebbségi gyerekek nyelvi sokféleségét a nyelvi tudatosság növelése érdekében pozitívan tudják kihasználni.

Pachné Heltai Borbála

Költősors a hiányzó szivárvány alatt

A miskolci Reményik Sándor-émlékkonferencia kötete

A szép kivitelű, ízléses kiállítású kötet hátsó borítóján ezeket a sorokat olvashatjuk a költő *Elődeim emberségéből* című verséből: „Én mindent készen kaptam / Áldott elődi kézből, / Éppen csak a szivárvány / Hiányzott még az égről [...]”. Ez sugallta ennek az ismertetésnek a címét.

Reményik Sándor a két világháború közötti erdélyi magyar költészet egyik kiemelkedő, programadó alakja volt. Költészetének alapvető sajátossága a humanizmus, a tisztesség és a helytállás melletti elkötelezettség. „A költő a lelkek építéze” – írta egy esszéjében, s ennek a képnek a teljes megértéséhez tudnunk kell, hogy a költő édesapja építész, a kolozsvári egyetem főépületének, korszerű könyvtárának és klinikai negyedének kivitelezője volt.

Reményik lírájának másik fő vonása a jelképes kifejezőmód, a természeti és az emberi szféra közötti párhuzamosságok felismerése. Szép példája ennek *Fagyöngyök* című fiatalkori verse:

Ha könny a gyöngy:
A fagyöngyök az erdő könnyei,
Parányi könnyek, mozdulatlanok,
Fák sudarára fagyott sóhajok,
Az erdő gyöngybefagyott bánata,
Élősködők, mint minden bánat,
Amely az élet úterére támad
És lassan, észrevétlen
Felszürsöli vérért a büszke fáknak.

A költő születésének 125. évfordulója alkalmából 2015. május 28-án tudományos konferenciát rendeztek Miskolcon, az ennek előadásából szerkesztett kötetet veheti most kezébe az olvasó. A konferencia szervezői és a kötet szerkesztői **Kabán Annamária** és **Mózes Huba**, a Miskolci Egyetem tanárai, az erdélyi magyar költészet nyelvi szépségeinek avatott kutatói.

Mózes Huba előszava után hét tanulmányt olvashatunk. Az előadók (zárójelben a város, ahonnan érkeztek): **Imre László** (Debrecen), **Kabán Annamária** (Miskolc), **Kántor Lajos** (Kolozsvár), **Lisztóczy László** (Eger), **Márkus Béla** (Debrecen), **Mózes Huba** (Miskolc), **Pomogáts Béla** (Budapest). A függelékben tájékoztatót kapunk a konferenciáról és a kiadványról, majd megtudhatjuk, kik részesültek a Dsida Akadémia és az Észak-magyarországi Irodalmi Kőr díszokleveleiben.

Imre László előadása a szerepvers műfaját és az irodalmi utalásrendszert vizsgálja. Reményik líráját az előadó szerint két elentésnek látszó tendencia egyidejű érvényesülése jellemzi: a spontán vallomásosság és az áttételes, külső tárgyhoz kötődő kifejezőmód. Ez utóbbinak egyaránt lehet eszköze a tájba, természetbe, illetve az irodalmi alakokba való belevetítés. Ez utóbbira az előadó két példát mutat be: a *Cassandra* (1918. szeptember) tragikus jóslat Erdély elcsatolásáról, amelynek ekkor még senki sem hisz; a *Bánk bán utolsó monológia* (1931) a vezeklés hangját üti meg, és hitet tesz a nemzetek fölött hidat képező keresztényi szeretet és szolidaritás mellett.

Kabán Annamária a *Romon virág* kötet (1935) *Kelj fel és járj* ciklusát, a kórházi lábadozásról és a munkakedv visszanyeréséről hírt adó verseket elemzi, elsősorban az aranymetszésnek mint szerkezeti megoldásnak a szempontjából. (Az aranymetszés olyan arányosság az építészetben, a képzőművészetben és a költészetben, amely gondolati tartalmat hordoz, és esztétikai hatást kelt; a részleteket I. Mózes Hubának az Alakzatlexikonban megjelent alapos szócikkében.)

Kántor Lajos kolozsvári irodalomtörténész arra tesz kísérletet, hogy a Petőfi-hagyomány felől olvassa Reményik líráját. Kiemeli a *Petrovics ítélet* című verset (1935. április), amely a fajelmélet és a származáskutatás tobzódása idején kimondja a korszerűtlennek látszó alapigazságot: „A vér: a semmi. A Lélek: a Minden.”

Lisztóczy László előadása azzal foglalkozik, milyen inspirációk érték Dsida Jenő költészetét Reményik Sándor felől. Dsídára az előtte járt erdélyi magyar költők közül Reményik gyakorolta a legnagyobb hatást, és ez a figyelem kölcsönös volt: Reményik Dsidában ismerte fel legmértőbb utódát, költői és eszmei törekvéseinek folytatóját. Ezért is élte meg oly súlyos csapásként a költőtárs korai halálát 1938-ban.

Márkus Béla a kritikus és vitapartner Reményik alakját idézi fel. A *Gondolatok a költészetéről* című műhelytanulmányból (1926) ezt a megállapítást emeli ki: „Diszharmonikus elemekből harmóniát teremteni: ez a költő feladata tulajdonképpen.” Ezzel a gondolattal az előadó szerint Bartókhhoz és József Attilához kapcsolódik. Az előadás részletesen ismerteti Reményiknek az Adyról, a transzilvanizmusról, az irodalompolitikáról, az irodalom erkölcsiségéről stb. folyó polémiákban való részvételét, az azokban elfoglalt álláspontját.

Mózes Huba az aranymetszés, az ismétlés és a szövegköziség (intertextualitás) költői eszközeit vizsgálja azokban a Reményik-versekben, amelyek költőtársakat idéznek meg. Elsősorban poétikai-stilisztikai szempontokat érvényesít, és ezzel jól kiegészíti az addigi, többségükben irodalom-, illetve eszmetörténeti jellegű megközelítések eredményeit. Három verset elemez ezzel a módszerrel. Külön említést érdemel, hogy a Dsida Jenő költészetéhez kapcsolódó *Circumdederunt...* című verset (1938) egybeveti annak későbbi, kéziratban fennmaradt, tömörített változatával, amelyet a költő özvegyének, Imbery Melindának ajánlott 1941. március 25-én.

A kötet utolsó tanulmányában Pomogáts Béla Reményik Sándor „költői búcsúját” tárgyalja. Az utolsó versciklus, a *Korszerűtlen versek* tíz költeménye, amelyek 1941 májusában az ihlet és a megrendültség vulkánkitörésében alig négy nap alatt keletkeztek, annak a nyugtalanságnak adnak hangot, amely a költőt az „országgyarapodás” euforikus napjaiban eltölti: „Ma nem tudok a tömegekkel menni. / Történ nézem lengő zászlóikat – / Hiába mieink.” (*Nagy áron*, 1941. május 13.) Reményiket az általános lelkesedés közepette kielégületlenség és balsejtelmek kínozzák. A történelem őt igazolta.

Ennek az ambivalens életérzésnek a hátterében az a feszültség húzódik meg, amely a Felvidék és Erdély egy részének visszatérével a kisebbségi magyarság addigi vezető rétege és a területtel együtt a pozíciókat is visszafoglalni kívánó „anyaországi” tisztviselők, üzletemberek között kialakult: „a demokratikus szellemben tevékenykedő felvidéki magyar közélet és értelmiség bizonyos elégedetlenséggel vette tudomásul a központi kormányzat berendezkedésének következményeit. Például azt, hogy a felvidéki magyarság két évtizeden át önzetlenül munkálkodó vezetői helyett az anyaországból odatóduló politikai törtetőkerültek vezető pozíciókba” (68). Két évvel később ugyanez ismétlődött meg Erdélyben is. Ott is „megjelennek a pártoskodásnak, a karrierizmusnak, az önzésnek és a harácsolásnak azok a tünetei, amelyeket a kisebbségi sorsban kialakult szolidaritás és erkölcsi normarendszer, legalábbis a magyarországi viszonyokhoz képest, kevésbé engedett érvényesülni” (70). Reményik utolsó verseiben, mint erre korábban Kántor Lajos is rámutatott, a történelmi fenyegetettség is ott rejlik, nem csupán saját közelgő halálának érzete.

A gondos szerkesztői és nyomdai munkáról tanúskodó kis kötet méltó emléket állít a 125 éve született erdélyi költőnek. (*Elődei emberségéből – utódaink emberségéért. Szerk. Kabán Annamária, Mózes Huba. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2015, 76 lap.*)

Kemény Gábor

Büki könyvek

Valós élet – társas játék. Tessék kitalálni, mi az: *kali-kó, köpüce, présbors, szerera, cizéz, dilinkós, katroc, tökös és töketlen, tutujgat?* Sok van még a tarsolyban. Honnét is veszem?

Kedves táj jó könyveiből. *Tanári notesz*könyveimben visszatérően emlegetem büki élményeimet. Mi nemcsak vendégként járunk oda, igyekszünk megismerni a részleteket, megismerni az ottani emberek életét. Igyekszünk otthon lenni Magyarország e kedves szegletében. A felfedező úton érdekes „leletek” adódnak mindkét fél számára. Onnét nézve, érdemes lenne összegyűjteni a felfedezéseket, mondjuk: *Büki vendégek. Akik nem csak a vízért szeretnek bennünket*. Innét nézve pedig, több más mellett, a vidéket a helyben, a helyről készült könyvek adta élményekért is szeretjük, melyek tágítják a (kör)képet.

És gyűlnek a könyvek. Gyönyörű kiállítású darabok, a helynek és lakosainak történelmével, a kapcsolódó eseményekkel. A kedves Pereznyák házaspártól, Zsuzsától és Ferenctől, a kiváló vendéglősöktől kaptam mindegyiket, ajándékba, merthogy tapasztalták érdeklődésemet a település iránt. Az egyik: *Aranykalászkok, búzakeresztek. 25 éves a büki aratófesztivál*. (A szöveget írta, a fényképeket készítette: Bodorkós András, Szülőföld Könyvkiadó, 2015.) A másik: Hetyéssy István, *Bük község monográfiája*, szerk., az előszót írta és az életrajzot összeállította: Dr. Németh Sándor (Bük Város Önkormányzata és a Magyar Nyugat Könyvkiadó, Bük – Vasszilvágy, 2015.)

Tájak, nyelvek, életek. És ételek. Merthogy most két újabb könyvet szeretnék bemutatni. Jöjjön hát előbb a *Büki recepteskönyv. Időtálló ízek* (szerk. Horváth Lívia és Spilenberg Andrea, előszó Tóth Tamás, fotó Csepregi Tibor, művészeti vezető Nagy Georgina. Szülőföld Könyvkiadó, 2015.). Külön csemege, dekoratív, kívül a keményfedelű borítóval, belül receptekkel, ételekkel, vonzó képekkel. A hátsó lapján a megjegyzés: „Az Ön kötetének sorszáma: 072.” Büszke vagyok. A szerkesztők egy Vinkó József-idézettel köszönnek be: „*Óvatosan emeld meg a fedőt, szimatolj be a sütőbe, kóstold meg a mártást, vigyázz, meg ne égessd a nyelved. A fedő alól most nem illatok szállnak feléd, hanem ínycsiklandó történetek.*”

Engedünk a meghívásnak, bekukkantunk az ország legnyugatibb részének falusi konyhájába. A könyv ajánlatának sorrendjében levestel kezdünk: *kaszás leves* (ecettel savanyított), a *morzsukaleves* tejes, a *becsinyátt* leves hússal van dúsítva. A mártások után a kásák következnek, mint a *dödölle* vagy a *krumpligánca*. (Más vidéken – Somogy, Baranya – ezeket tésztaként emlegetik, s változik az elkészítés módja.) A rántással vagy a behabarással készült főzelékes ételek után találják a sült tésztát, a vidékre jellemző alakú kalácsot, a *kalinkót*, a lakodalmak elengedhetetlen finomságát. A húskételek elkészítési módjukban változatosak, a tartalom a ház körüli állatokból és a környéken (egy darabig) élő szelíd vadakból származik.

Hogyan együnk? Megadták a módját ennek is. Megismerjük az étkezésnél használt tálaló- és evőeszközöket.

A nyári dologidőben az ebédet kivitték a munkásoknak, volt, ahol a *ternácon* fogyasztották el a tányérba kimért ételt, a szülők ültek a konyhaasztal körül, a gyerekek szanaszét ettek. A szegényebb családoknál az asztalt többnyire a családfele készítette deszkából. A falusi asztalok fiókosak voltak, az *asztalfiába* tették a terítőt, a kenyeret, valamint az *eszájgokat*: kanalakat, villákat, merítőkanalakat. Poharat nemigen használtak, a közös korsóból itták a vizet, vendégségben körbeadták a pálinkás vagy a borus kulacsot (amit később felváltott az üveg).

A napi étrend a munka menetrendjéhez illeszkedett, a munka is, az étkezés is pontosan történt. A háromszori fő étkezéstől csak ritkán, a munka miatt tértek el. Az asztali ülésnél megszokott rend uralkodott, mindenkinek ki volt jelölve a helye, étkezés előtt és után imát mondtak, benne kéréssel és hálaadással. A könyv a táj gazdag és sajátos szókincsével zárul. Itt megtudhatjuk: a *köpüce* – a nyírfa megcsapolására a csap alá helyezett, fakéregből készített edény; a *présbors* – disznósajt; a *szerera* – géppel lefőlözött, a tejszíntől elválasztott tej.

A másik könyv: Balogh Lajos, *Büki tájszótár*, második, bővített kiadás, Bük Város Önkormányzata és a Magyar Nyugat Könyvkiadó, Bük – Vasszilvágy, 2016. A szerző nyugat-könyvkiadó, Bük – Vasszilvágy, 2016. A szerző nyelvész, a magyar nyelvjárás tudomány kiemelkedő alakja. A könyv végén olvasható bemutatkozó a vasi vidék, a tájhaza iránti tudományos tevékenységre fókuszál. A szerző 1933-ban született Bükön, „az egyik legrégebbi alsóbüki nemesi családban”. A szótár elején tömör jellemzést kapunk a büki nyelvjárás hangtani, alaktani, szókészleti és mondattani jellegzetességeiről, majd a szócikkek jellegének és fölépítésének ismertetése következik. A szerző tudatja, az utóbbi tízéves büki tartózkodása során sok olyan tájszót jegyzett fel, amelyek kimaradtak az első kiadásból. Ez természetes, mert egy nyelvi közösség szókészletének számbavétele sohasem lehet teljes. Az újabb gyűjtés anyaga bekerült a számítógépes adatbázisba. Újdonságként jelenik meg a könyvben a „lexikai negatívum”. Mi is az? Idetartoznak azok a köznyelvi szavak, amelyek hiányoznak a tájnyelvi rendszerből. Például az archaikus büki nyelvjárásban lexikai negatívum a *császármorzsa*, mert azon a vidéken ennek az ételnek a neve: *porozinkó*, a *rántotta* pedig *sütőtojás*. De a köznyelvi hatások következtében az előbbieket is egyre inkább ismertté válnak a nyelvjárást beszélők körében. A Bevezetés az elmúlt évszázad tömör összefoglalóját adja, feltárul egy kevésbé ismert vidék sajátos történelme, ott, ahol „az Alpok nyúlványai a Répce jobb oldalán enyhe dombokká szelődülnek, a bal oldal pedig a Kisalföld nyugati széle, termékeny síkság”. Folyik az állattenyésztés, a földművelés, szó esik vallásról, lakodalomról, előtűnik a hentes, a kanász, a tanító alakja.

És jön, ami a szakmai szemnek-szájnak ingere, a pontos kutatói eligazítás a felhasználóknak: rövidítések, a történeti adatok forrásai, a szótár statisztikai adatai, a válogatott bibliográfia. És maga a szótár: a 33. oldaltól a 218. oldalig. Megtudhatjuk: a *cizéz* – fogócskát játszik; a *katroc* – ketrec; a *dilinkós* – bolondos ember (Nyt., nyelvtani vonatkozású megjegyzés: szépitett, eufemisztikus változata a *dilisnek*).

E helyen csak néhány „szóra álltunk meg”, nyelvcsiklandónak. Bővebb fogásokat találunk, ha ízelve átforogtatjuk a tárgyalt könyvek lapjait.

Sz. Tóth Gyula

Kérdések és válaszok

Az idén divatos lett az *extrém hideg* kifejezés. Van-e bármiféle jelentésméltósága a *szélsőséges hideghez* képest, vagyis indokolt-e a latin eredetű szó nyaklók nélküli használata?

Az idegen szavak néha divatszókká válnak, néha a stílust élénkítik (a szóismétlés elkerülésére). Az *extrém* szó is ilyen. Jelentései között nemcsak azt találjuk, hogy szélsőséges, hanem azt is, hogy különlegesen nagy, rendkívüli. (Bővebben az E-nyelv honlapján lehet olvasni a kifejezésről.)

Vajon miért olyan gyakori jelenség, hogy bizonyos településnevek *d-re* végződnek (*Fonyód, Mogyoród, Ólmod, Ónod* stb.). Milyen morfológiai-etimológiai okai vannak ennek?

A *-d* az ómagyar kor tipikus helynévképzője. „Helyneveink legkorábbi rétegében igen magas a szóképzés útján létrejött aránya. A korai ómagyar kori anyagban tömegesen fordulnak elő *-d* képzős (*Diód, Éndréd, Sasad*) [...] helynevek. E formások produktivitása azonban a XIV. sz. végére a jelek szerint jórészt kimerült” (A magyar nyelv történeti nyelvtana, II/1. kötet 1992. 317).

Mikor mondjuk: *Cifra szerszám, öreg ló*?

Fekete István Téli berek című regényében mondja ezt az öreg Matula bácsi, amikor kiöltözve, ünneplőruhában jelent meg. A mondas értelme: az öregséget nem lehet az öltözettel, külsőségekkel elrejtetni.

A valami drága/olcsó kifejezésére a köznyelvben gyakran előforduló *magas/olacsony árak, magas/olacsony árú, magas/olacsony ára van* stb. szerkezetek használata helyes-e?

A Nyelvművelő kézikönyv I. kötete a kérdéssel kapcsolatban a következőket tartalmazza: „A grafikonok korában különösen természetes, hogy a 'nagy', ill. a 'kicsi' értelmét több tárgykörben a *magas*, illetve az *olacsony* szóval (vagy szinonimáival) fejezzük ki: *magas* lázról, haszonról, árákról vagy *olacsony* kamatlábról, költségekről, termésátlagról beszélünk” (958). Nyelvhelyességi szempontból tehát nem kifogásolható a *magas*, illetve *olacsony* ár.

Miért mondjuk így: *madarat, poharat*? A *tanár* főnév esetében viszont *tanárt*, nem pedig *tanarat*?

Névszótöveinknek körülbelül 70 százaléka egyalakú, ami azt jelenti, hogy minden toldalék előtt változatlan az alakjuk, például: *tanár, tanárt*. 30 százaléka azonban többalakú, ezekben toldalékoláskor megváltozik a tő, pl. *madár, madarat, pohár, poharat*. Ezek a szavak az ún. többeljei időtartamot változtató tövek sorába tartoznak.

Általában azt mondjuk, hogy *győzelmet arat valaki felett*. Súlyosan vétünk a nyelvhelyesség szabályai ellen, ha ezt mondjuk: *győzelmet arat valaki ellen*?

A vonzatszótar alapján (http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tinta/TAMOP-4_2_5-09_Magyar_igei_vonzatszotar/adatok.html) a helyes forma a *győzelmet arat valaki felett*. A *győzelmet arat valaki ellen* szerkezetkeveredés: a *győz valaki ellen* és a *győzelmet arat valaki felett* szerkezeteké.

Az idegen nyelvű újság nevét hogyan használjuk helyesen az alábbi kifejezésben: *a The Independentben publikált cikk*? *A -ben* ragot írhatom-e kötőjel nélkül az angol szó végére? Dőlő betűvel szedjem az újság nevét?

Ha az idegen cím végén nincs hangérték nélküli (ún. néma) betű, akkor a ragokat egybeírjuk vele: *a The Independentben*. Ha az állandó címeket szövegbe illesztjük, általában nem szükséges őket idézőjelbe tenni vagy más módon kiemelni (AkH. 199).

Átnézzük. Kijavítjuk.

Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda

www.e-nyelv.hu

iroda@e-nyelv.hu

+36-30-318-9666

A Deichmann márka toldalékos alakjával kapcsolatban dilemmába kerültem, hogy melyik alak a helyes: *Deichmannál*, *Deichmann-nál*, *Deichmannban*, *Deichmann-ban*?

Ha egy márkanév hosszú mássalhangzóra végződik, az ugyanazzal a mássalhangzóval kezdődő toldalékot kötőjellel kapcsoljuk (Osiris, 223). Tehát a helyes írásmód: *Deichmann-nál*. Ha viszont nem ugyanazzal a mássalhangzóval kezdődik a toldalék, akkor egybeírjuk: *Deichmannban*.

Helyes-e az alábbi folyóiratcím: *Ezredvég irodalmi, művészeti és társadalomkritikai folyóirat*, vagy pedig minden szót nagy kezdőbetűvel kell írni?

Ha az újságtípust jelölő szó vagy szerkezet nem a cím szerves része, akkor a kisbetűs írásmódot kell alkalmazni: *Pest Megyei Piac hirdetési újság, Új Autonómia önkormányzati lap* (Osiris,

230). Tehát a helyes írásmód: *Ezredvég irodalmi, művészeti és társadalomkritikai folyóirat*.

A *Grey* névhez hogyan kapcsoljuk a ragokat? Az Osiris 275. oldalán az áll, hogy az *ey* végű szavak után kötőjel kell, de ott mindegyik szó végén *i*-nek ejtjük az *ey*-t. Itt *éj*-nek ejtjük, de ilyenre nincs példa sehol.

Az OH. idézett oldalán (2004. 275) azok a példák szerepelnek, amelyekben az *-ey* betűkapcsolat *i* értékű. A *Grey* [gréj] név egy másik csoportba tartozik, ezekben az *y* a szó végén *j* értékű. Hasonló példák: *Hemingway – Hemingwayjel*, *cowboy – cowboyjal*. Tehát a *Grey* névhez is kötőjel nélkül kapcsoljuk a toldalékokat: *Greyt, Greyjel*.

A *nyomon követés* kifejezés helyes használatával kapcsolatban kérem a segítségüket. Ragozatlan verzióban különírva helyes, de mi történik pl. a *nyomonkövetésének* vagy *nyomonkövetésével* alakokkal? Illetve a *nyomonkövetési* vagy *nyomonkövetést* forma is érdekelne.

Ha a *nyomon követ* szó szerkezethez képző járul, megtartjuk a különírást: *nyomon követés*. A toldalékos (ragos és jeles) alakjait is az eredeti forma szerint írjuk: *nyomon követésének*, *nyomon követésével*, *nyomon követést*. Ezzel szemben a második képző, az *-i* miatt a *nyomonkövetési* szót egybeírjuk (AkH. 127).

Hogyan kell írni a következő titulust: *kommunikációs projekt vezető*? Jelen esetben egy kommunikációs projektről van szó, ennek a vezetőjét hogyan kapcsoljuk a *kommunikációs projekt* szavakhoz?

Az AkH. 141. b) szabálya alapján, ha egy különírt szókapcsolat (*kommunikációs projekt*) olyan utótagot kap (*vezető*), amely az egész kapcsolathoz járul, az egybként különírandó részt az új alakulatban egybeírjuk, és ehhez az utótagot kötőjellel kapcsoljuk: *kommunikációsprojekt-vezető*.

Az *úti beszámoló* kifejezést egybe vagy külön kell írni?

A helyes írásmód ez: *úti beszámoló* (Osiris, 1426). Az *úti* előtagú szó szerkezeteket alapvetően külön kellene írni, amennyiben minőségjelzős kapcsolatok: *úti cél*. Am a 135. szabálypont szerint „a kialakult szokást megtartva jelentésváltozás nélkül is egybeírjuk néhány minőségjelzős kapcsolat tagja-it”, s példaként az *útitárs* is szerepel. Ennek az engedménynek a következtében a két csoport nem különíthető el élesen.

Összeállította: **Minya Károly**

Kis Manyszi-történet. A Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda 2006 elején kezdte meg működését, 2017-ben tehát már a 12. évét kezdi meg. A nyelvi tanácsadó szolgáltatás igénybevétele ingyenes. A föltett kérdésre a tanácsadók egy napon belül (néha egy-két órán belül) válaszolnak. A megválaszolt kérdés szerkesztve felkerül a honlapra (a kérdező adatai nélkül, mert azokat nem őrzik meg). Jelenleg már több mint 20 ezer kérdés-válasz között lehet keresni, sokak szerint ez ma a legnagyobb közcélú nyelvhelyességi-helyesírási adatbázis. (Manyszi)

HÍREK – TUDÓSÍTÁSOK

Grétsy Lászlót, az ASZ tiszteletbeli elnökét 85. születésnapján, 2017. február 13-án (az ünnepelt kérésére) szűk körben köszöntötte a Petőfi Irodalmi Múzeumban a szövetség elnöksége és az Édes Anyanyelvünk szerkesztősége.

*

Az ASZ elnöksége megújítja a több évtizedes együttműködést a Tudományos Ismeretterjesztő Társulattal. Az ünnepélyes aláírásra 2017. április 20-án csütörtökön 14.00 órakor kerül sor a TIT Múzeum utcai székházában, ahol egyúttal sajtótájékoztatót is tartanak az *51. magyar nyelv hetéről*. A 2017. április 24–30. közötti magyar nyelv hete ünnepélyes megnyitóját 25-én Nagyváradon lesz (a magyar nyelv hete fél évszázados történetében először a határon túl). Magyarországon Budapesten kívül a következő megyékben lesznek rendezvények: Pest, Tolna, Vas, Nógrád, Békés, Csongrád, Hajdú-Bihar, Borsod-Abaúj-Zemplén, Máramaros-Esztergom, Zala.

*

Öt, évtizedek óta magyar szakos bölcsészhallgatók nemzedékeit oktató, de a közelmúltban nyugalomba vonult nyelvészti köszöntöttek 2016. december 21-én az ELTE Magyar Nyelvészeti és Finnugor Intézetében. Az öt ünnepelt: **Gallasy Magdolna**, **Zelliger Erzsébet**, **Zsilinszky Éva**, **Fodor Katalin**, **Mátai Mária**. Ebből az alkalomból *Kerekasztal körül* címmel 5×5 nyelvészeti tanulmányt tartalmazó ünnepi kötetet mutatott be Kiss Jenő professzor. A gyűjtemény szerkesztője: **Juhász Dezső**.

*

2017. évi anyanyelvű pályázatunk témája a *hobbik, hobbinyelvek*. A 2017/1. (februári) számunkban közölt pályázati felhíváshoz nemrég csatlakozott Balatonfüred városa is. A borászat témakörébe tartozó pályázatoknak különdíjat kínálnak fel.

Arany 200

„Mindenki, aki magyarnak született, s így akarva, nem akarva vállalja szenvedésünket, kárpótlást kap azért, hogy Arany Jánost eredetiben olvashatja” (Péterfy Jenőtől idézi Kosztolányi Dezső). Az anyanyelv napján, 2017. február 21-én az Anyanyelvűlők Szövetsége Arany János-emlékülést szervezett – ezzel nyitva meg az Arany-emlékét. Az ünnepséget levélben köszöntötte **Próhle Gergely**, a Petőfi Irodalmi Múzeum frissen kinevezett főigazgatója, majd **Juhász Judit** nyitotta meg a rendezvényt. A program kiemelt ese-

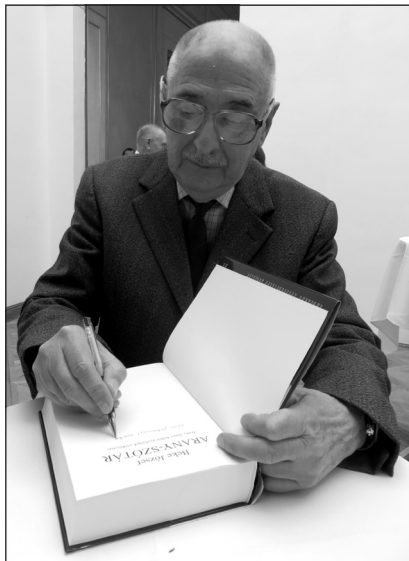

Juhász Judit megnyitja az Arany 200 emlékkonferenciát

ménye volt a szövetség által kiadott Arany-szótár bemutatása. A 83 éves **Beke Józseffel**, a kötet szerzőjével a szerkesztő, **Balázs Géza** beszélgetett.

Az Arany-szótár nyolc év alatt készült el, Beke József egyszemélyes munkájaként, 24 423 szót tartalmaz Arany költői életművéből, de ha a prózait is hozzávennénk, kb. 40 ezer szavas lenne Arany szókészlete.

Arany János modernségéről **Fűzfa Balázs** irodalomtörténész adott elő. **Balázs Géza** pedig ezt a kérdést tette föl: Mi lenne, ha nem lett volna Arany János? A szünet után **Szönyiné Szerző Katalin** egy elfeledett zeneszerzőt és művet mutatott be: **Mihalovich Ödön** Toldi szerelme című operáját. Az operából részletet adott elő **Horti Lilla** klasszikus énekművész és **Kassai István** zongoraművész. **Hoványi Márton** a Bor vitézt, **Pomozsi Péter** Arany szólásait mutatta be, **Minya Károly** a Toldi tanításáról szól, végül **Halász Csilla** képes várostartó sétát vezetett Arany

Beke József dedikálja az Arany-szótárt

nyomában Pest-Budán és Budapesten. Néhány gondolat:

- Aki több Toldit olvas, jobban érti a világot! (Fűzfa Balázs)

- Közös feladat: neveljünk olvasókat Beke József Arany-szótárához. (F. B.)

- Arany János Évnapra című verse a költő 64. születésnapjára készült, és 64 betűt tartalmaz. (F. B.)

- **Mihalovich Ödön** Toldi szerelme című operájának 1911. november 25-én volt az utolsó előadása. (Szönyiné Szerző Katalin)

- A Bor vitéz: ósmagyar téma és egy máj versforma magyarra ültetése. (Hoványi Márton)

- Tanítsuk-e a Toldit? Igen. (Minya Károly)

- Arany János akadémiai székfoglalója: 1859. október 31. (Halász Csilla)

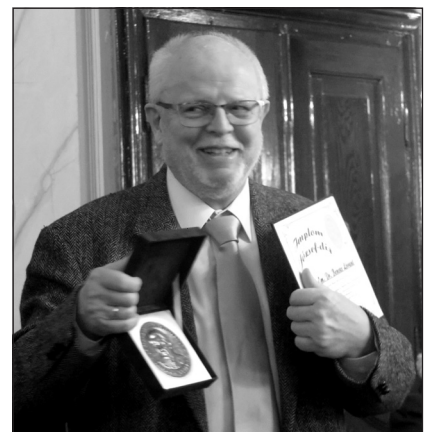
Volt még egy könyvbemutató: **Pomozsi Péter** az általa szerkesztett Anyanyelv és nemzeti jövő című nyelvstratégiai kötetet ajánlotta az érdeklődők figyelmébe. Az Arany 200 konferencián bevezető kedvezménytel lehetett megvásárolni a háromkötetes Arany-szótárt. (*Manysi-info*)

Cédrus Táncegyüttes

A solymári Cédrus Táncegyüttes (művészeti vezető: **Lórinccs Beáta**, **Varga Zoltán**) a vigadóbeli magyar nyelv napi rendezvényeken ismerkedhettünk meg. 2016. december 20-án a Vigadóban karácsonyi gálaműsort is adtak. Szép volt együtt látni a végén, meghajolva, a tapsot megköszönve a legkisebbeket, a kisebbeket (ők a csillagok: „Mindent körüláll a csillag”), a nagyobbakat (utánpótlás) és a profikat. Különösen megragadó volt a Bonchidai táncok, az Eleki táncok, illetve a Turáni induló és a Skandálás. Ezekben látható a szerves hagyomány, azaz a hagyományból való továbblépés, ráadásul a zene és a költészet szerves kapcsolata. (VSZ)

30. Implom

29 éve indult, és 2017. február 23-án érkezett el a 30. rendezvényhez az Implom József Középfiskolai Helyesírási Verseny a gyulai Erkel Ferenc Gimnáziumban. Az ünnepi megnyitón **Nagy L. János**, a szervezőbizottság elnöke idézte fel a verseny történetét. 2017-ben ketten kaptak Implom-díjat: **Bencze Lóránt**, a Magyar Nyelvstratégiai Intézet igazgatója és **Antalné Szabó Ágnes**, az ELTE docense, a Simonyi Helyesírási Versenyek szervezője. Mialatt a diákok a versenyfeladatokra válaszoltak, a tanárok meghallgathatták **Bencze Lóránt** *Meki, teki* és a többiek,

Bencze Lóránt az Implom-díjjal

Antalné Szabó Ágnes, az Implom-díj idei kitüntetettje (Kép: BG)

Balázs Géza Magyarságszimbólumok és Veszelszki Ágnes CMC, szleng, helyesírás című előadását. (Manyszi-infó)

Miskolci szónokverseny

Miskolcon 2016. december 16-án a város és a régió végzős középiskolásai számára kilencedik alkalommal rendezték meg a Miskolc város ifjú szónoka versenyt. A Koltói Adám által vezetett zsűri az alábbi versenyzőket díjazta: 1. Hajas Tamás Boldizsár (miskolci Fényi Gyula Jezsuita Gimn. és Koll., felk. tanár: Soltész Ágnes), 2. Lakatos Csaba (miskolci Andrassy Gyula Szakgimn. és Szki., 10. b., felk. tanár: Tatárné Cselei Csilla), 3. Tóth Csaba (uaz az iskola és felkészítő tanár), 4. Toplenszki Zsolt (szerencsi Bocskai István Katolikus Gimn., felk. tanár: Szegedi Anikó), 5. Szemerszki Anna (miskolci Fényi Gyula Jezsuita Gimn. és Koll., felk. tanár: Varga Péter), 6. Ujhelyi János Ábel (miskolci Herman Ottó Gimn., felk. tanár: Podhorszky Judit, Subicz Róbert). A Kossuth Szövetség különdíja a legszebb stílusért: Gyenes Donát (miskolci Fényi Gyula Jezsuita Gimn., felk. tanár: Soltész Ágnes). Márciusi Ifjak emléklap: Hajas Tamás Boldizsár (miskolci Fényi Gyula Jezsuita Gimn., felk. tanár: Soltész Ágnes). A Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány különdíja a legszebb kiejtésért: Sótóny Eszter (Sárospataki Református Kollégium Gimn., felk. tanár: Csákiné Győri Beáta). (Sztítás Benedek)

Negyedik nyelvésztábor, 2017. június 21–25.

Sátoraljaújhely–Széchalom

2017. június 21–25. között lesz a negyedik nyelvésztábor a sátoraljaújhelyi Kazinczy Múzeumban és a széchalmai Magyar Nyelv Múzeumban. A 21-i megnyitót követően 22-én Nádasdy Adám költő, műfordító, nyelvész lesz a tábor vendége. Előadásának címe: Összegezhethető-e a nyelvleírás és a nyelvművelés? 23-án kirándulás Alsóregmecre, ahol Kazinczy Ferenc töltötte gyermekkorát. 24-én az Arany-esszé-konferencia előadói: Fűzfa Balázs (Arany János, a „nyelvrontó”), Pomozi Péter (Szó-lások, közmondások Arany költészetében), Balázs Géza (Mi lenne, ha nem lett volna Arany János?), H. Varga Gyula (A pásztor-tűz-motívum a Toldi előhangjában), Pusztay János (Arany és az eposzok), Minya Károly (Tanítsuk-e a Toldit?), Hoványi Márton (Bor vitéz).

A nyelvésztáborba további előadásokkal, hozzászólásokkal lehet jelentkezni. A szakmai programok látogatása ingyenes. A múzeumi kiállítások és programok látoga-

tása belépőjeggyel lehetséges. A nyelvésztábor regisztrált résztvevői karszalaggal valamennyi helyszínen valamennyi rendezvényre és múzeumba külön térítés nélkül korlátlan számban beléphetnek. Csak program/múzeum regisztráció: 1500 Ft. A tábori regisztráció (szállás) 1 napra: 3000, 2 napra: 6000, 3 napra: 9000, 4 napra: 12 000 Ft. Erdeklődés, információ, regisztráció: iroda@e-nyelv.hu, 30-318-9666. Szállásregisztrációt csak a díj beérkezése után, és legfőképpen 2017. május 31-ig fogadnak el. Ezután mindenkinek egyénileg kell intéznie a szállását.

Második Bihari Nyári Egyetem

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága 2017. július 24–28. között Berettyóújfaluban és Nagyszalontán megszervezi a második Bihari Nyári Egyetemet. Ennek fő témája Bihar kulturális-művészeti élete, valamint kiemelten Arany János emléke. Részvétel: csak előzetes jelentkezéssel. Információ: 30-318-9666 és iroda@e-nyelv.hu vagy anyanyelvi@nyknt.hu.

Névjegy

Az ASZ új munkatársa: **Kovács Zsuzsanna**. Népművelés–magyar szakos pedagógus. Három évtizedig tanított magyar nyelvet és irodalmat. 25 éve tagja az ASZ-nak, több cikluson át elnökségi tag. 2007 óta a Magyar Katolikus Rádió Szórád – szóval című anyanyelvi műsorának társszerkesztője. 2002-ben Kazinczy-díjjal, 2016-ban Maróti István-emlékéremmel tüntették ki. 2017 januárjától (részmunkaidősként) dolgozik az Anyanyelvpolók Szövetségének irodájában.

Az EA új szerkesztőségi titkára: **Bobák-Hajdu Tímea**. Végzettsége: tanító, matematikatanár. Főállásban egy a magyar repulértörténehez kapcsolódó alapítvány munkatársa. 2017 januárjától (részmunkaidősként) az ASZ munkatársa, az EA szerkesztőségi titkára. Elérhetősége: bobak.hajdu.timea@anyanyelvpolo.hu.

Könyvek

A legfeltűnőbb kincs. Műszak kertje. A Magyar Nyelv Múzeuma füzetek, 4. Szerk.: Nyiri Péter. Széchalom, 2016.

Beke József: Arany-szótár. Arany János költői nyelvének szókészlete. I–III. kötet. Szerkesztő és előző: Balázs Géza. Anyanyelvpolók Szövetsége–Inter, Budapest, 2017. 869 + 964 + 1177 oldal.

Kerekasztal körül. Huszonöt nyelvészeti tanulmány. Szerk.: Juhász Dezső. ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest, 2016.

Pomozi Péter szerk.: Anyanyelv és nemzeti jövő. A közép-európai nyelvstratégiai fórum előadásai. Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 2017.

Széchenyi igéi. Szekfü Gyula előszavával. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2014.

Az ASZ éves közgyűlése

2017. május 20-án szombaton 9.00 óra-
kor tartják az Anyanyelvpolók Szövetségének éves közgyűlést a Petőfi Irodalmi Múzeumban.

Események

ápr. 7. Sajtónyelvi konferencia (EKE, Eger)

ápr. 20. 14.00 Sajtótájékoztató az 51. magyar nyelv hetéről (TIT, Múzeum utca)

ápr. 20–22. 52. Kazinczy-verseny (Kazinczy Gimn., Győr)

ápr. 25. 10.00 Az 51. magyar nyelv hete megnyitása. Téma: A reformáció nyelvi hatása (Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárád)

máj. 20. 9.00 Az ASZ éves közgyűlése (PIM) + 20. Simonyi Zsigmond Helyesírási Verseny (ELTE, Bp.)

jún. 2–4. Két értékvilág. V. Józsa Péter művelődésszemiotikai szimpózium (Szombathely–Nagyvárad)

jún. 21–25. 4. nyelvésztábor + juniális (Kazinczy Múzeum, Sátoraljaújhely)

jún. 24. Arany János-esszékonferencia (MNYKNT, Magyar Nyelv Múzeuma, Széchalom)

jún. 30–júl. 1. A nyelv közösségi perspektívája (PKE, Nagyvárád)

júl. 24–28. 2. Bihari Nyári Egyetem (Berettyóújfaló, Nagyszalonta)

aug. 27–szept. 1. 26. nemzetközi névtudományi kongresszus, Debrecen

szept. 29–okt. 1. Az idő (Magyar Szemiotikai Társaság, EKE, Eger)

okt. 9. Szent László-emlékülés (MNYKNT, Nagyvárád)

nov. 6. Gátszakadás: a Biblia nemzeti nyelveken (Budapest) + kiállítás az Erdélyi Szépművészeti Céh munkáiból (MNYKNT, Bp.)

nov. 13. A magyar nyelv napja (PIM, Budapest)

Tájékoztató az Édes Anyanyelvünk terjesztéséről

Lapunkat a postán lehet előfizetni. Az Anyanyelvpolók Szövetségének (ASZ) tagjai a lapot a tagdíjuk rendezését követő második hónaptól kezdve a megadott címükön föliázott formában megkapják a megjelenés napján. A szerkesztőség visszamenőlegesen nem tudja biztosítani a lapot.

Az ASZ-tagdíjat átutalással kérjük rendezni az OTP-nél vezetett 11705008-20132015 sz. bankszámlán. A tagdíj 2000, illetve 1500 Ft/év (tanuló, nyugdíjas). Belépési nyilatkozat letölthető a honlapunkról (www.anyanyelvpolo.hu). A beérkezett tagfelvételi kérelemről az elnökség két hónapon belül dönt, a tagság azonban csak a tagdíjfizetéssel együtt válik érvényessé, és csak addig tart, ameddig a tagdíjat fizetik. A tagsággal, tagdíjfizetéssel, lapterjesztéssel kapcsolatos ügyekben az ASZ irodavezetője és az EA szerkesztőségi titkára illetékes. Elérhetőségei: ea.szerkesztoseg@gmail.com. Cím: 1053 Bp., Károlyi u. 16.

Két szám között folyamatosan az ASZ honlapján találnak friss tudnivalókat, írott és képes beszámolókat szövetségünk életéről: www.anyanyelvpolo.hu. Elektronikus formában itt olvashatók az EA korábbi számai is.

A Manyszi webboltja (<http://www.e-nyelv.hu/bolt/>) vállalta az EA terjesztését, és a rendelkezésre álló korábbi számok kiküldését. Az egyes számok ára 250 Ft, ám a webbolt kénytelen felszámítani a postaköltséget is.

Az EA szerkesztősége

A Hírek – tudósítások rovatba szánt információkat a lap megjelenését megelőző 40. napig lehet elküldeni a rovatszerkesztőnek: balazsge@due.hu.

Legelőször a 2016. decemberi számunkban közölt rejtvények megfejtését adjuk meg.

I. Rejtőzködő testrészek. 1. Doboka – boka. 2. Bordal – borda. 3. Kepe – epe. (Ennél a szónál többen is jelezték, hogy az epe nem testrész. Tulajdonképpen igazuk is van, mivel a belső testrészeket inkább a szerv megjelölés fejezi ki – ilyen a rejtvényben előforduló máj, szív és vese, sőt, bár többé-kevésbé látható, még a borda is –, de a címben egyszerűsítettünk, remélvén, hogy ez nem okoz félreértést.) 4. Egyedfejlődés – fej. (A fejlődés és a kifejlődés szót is elfogadtuk.) 5. Hálófülke – fül. 6. Konyhasó – has. 7. Achát – hát. (De jó ez is: karneol, benne a kar testrésznévvel.) 8. Erisz almája – máj. 9. Államellenes – mell. (Elfogadtuk a rezsimellenes szót is.) 10. Anyakönyvvezető – nyak. 11. Cukorrépa – orr. 12. Jóhiszemű – szem. 13. Porszívó – szív. 14. Italpult – talp. (A talponálló nem jó, mert nem felel meg a meghatározásnak.) 15. Nekiveselkedik – vese.

II. Útbaigazító betűk. 1. Stelázi (S). 2. Kéziszer (Z). 3. Aperitív (I). 4. Alighogy (G). 5. Áremelés (E). 6. Toplista (T). 7. Fafűrész (F). 8. Győzelem (E). 9. Rizskása (S). 10. Származó (Z). 11. Autóstop (T). 12. Lineáris (I). 13. Verbuval (V). 14. Ábrándos (Á). 15. Lektorál (L).

III. Szójátékos csattanó. De Róza, én nem is a te kedvedért izsom!

A sorsolásban való részvételhez szükséges hatvan pontot elérő megfejtők közül ezúttal a következők a nyertesek: Bésán Róbertné, Szekszárd, Tartsay Itp. 18. (7100); Mercsek Tímea, Székesfehérvár, Géza u. 92. (8000); Nagy Anna, Budaörs, Otthon u. 6/4 (2040); Oravec Lászlóné, Bányaterenye, Piac út 1. (3078); Sebők János, Dunakeszi, Barátság útja 17. X. 61. (2120); Dr. Szekrényesné Nátz Alexandra, Markaz, Ifjúság út 18. (3263); Szőcsné Antal Irén, Szentistván, Fazekas 15. (3418); Tiszaparti Római Katolikus Általános Iskola és Gimnázium könyvtára, Szolnok, Tiszaparti sétány 4/A (5000); Tollár Tamara, Albertirsa, Vinnycia u. 8/A (2730); Varga Gáborné, Miskolc-Hejőcsaba, Világ u. 8. (3508). Nyerményük a Tinta Könyvkiadónál Kiss Gábor szerkesztésében megjelent Kis magyar tájszótár című munka.

A Pontozó új feladatai

I. Rejtőzködő hegyek, hegységek. Ebben az antarijátékunkban megfejtőinknek többé-kevésbé ismert hegyek, hegységek nevére kell rátalálniuk a meghatározásokra adott válaszukban. Megfejtésükben természetesen mind a megfelelő szavakat, mind a bennük megbúvó hegységneveket meg kell adniuk. Minden helyes megoldás 3 pontot ér, a telitalálatos megfejtés tehát 30-at!

- Képzletbeli maláj kalóz, a „maláji tigris”:
.....
- Föld alatti látványosság; nálunk a tapolcai a leghíresebb:
.....
- Pillangós virágú, illatos kerti növény:
.....
- Ázsiai ország; 1975-ben egyesült újra:
.....
- Álarcosbál régies neve:
.....
- Indonéz sziget; az egyik legnagyobb a Földön:
.....
- Az egyedüli közlegény a Pál utcai fiúk közül:
.....
- Előkelő otthon, nemesi udvarház más szóval:
.....
- Többszörös; társadalom jelzője is lehet:
.....
- A vér oxigénszállításáért felelős részecske:
.....

II. Hétszer hét. Rejtvényünk két középkori fegyver nevét tartalmazza. Olvasóink a helyesnek vélt szavak beírása után az egyiket a bal felső négyzetből a jobb alsóig találhatják meg, a másikat pedig a sorok átrendezése után a jobb felső négyzettől a bal alsóig terjedő betűsorban. Mindkét fegyvernévért 7 pont jár, a jó megfejtés tehát 14 pontot ér.

- Elkezd szétszedni
- Műveltségi színvonal
- Háznál étkező idegen
- A sertés egy részének főzésekor keletkezik
- Testi munkát végző
- Egyenletlenül ráncos
- Önmegtartóztatóan élő személy

III. Két főnévből egy igét! Hasonló rejtvényt már közreadtunk jó másfél éve. Akkor kétszavas mondatból kellett az anagrammájáték szabályai szerint egy szót alkotni. Ezúttal két főnévből egy igét. De most nem nyolc-, hanem hatbetűs (betűjegyes) szavakkal játszunk. (Egy szemléltető példa: dog + vas > vagdos.) Olvasóink megoldása akkor helyes, ha az igék kezdőbetűiből egy emberekre vagy akár bizonyos állatokra jellemző sajátosságot lehet – nem egyszerűen összeolvasni, de – összeállítani. Minden megtalált igéért 2 pont jár, a keresett szóért további 5, azaz összesen 25!

- Hosszú nyakú háziszárnyas: Az előzőnél nagyobbat hajít:
Sétapálya:
- Jutalom: Gyanítani kezd:
- Napszak:
- Számjegy: Véglegesít:
- Földdarab:
- Lapos edény: Verset újrafogalmaz:
- Kabaktermésű növény:
- Futómadár: Meglepődik:
- Arcunk része:
- Hím juh: Jókedvében rikoltozik:
- Fehérnemű:
- Régi súlymérték: Kutyaogol:
- Sima felület:
- Meztelen test: Valamire becsül:
- Kendő:
- Angol sör: Ledob régiesen:
- Megteendő út:
- Időegység: Hirtelen (be)lép:
- Női ruhadarab:

IV. Szójátékos csattanó. Olvasóinknak megfejtésül a Poénparti című, túloldali rejtvény csattanóját kell beküldeniük. A helyes megfejtés értéke 25 pont.

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 94 pont, de már 70 pont is elég a sorsolásban való részvételhez. Mindig tíz értékes könyv talál gazdára. A feladványok megoldását **2017. június 1-jéig** juttathatják el címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, Budapest, Károlyi u. 16. (1053) vagy a rovat vezetőjének ímélcímére: gretsyl@t-online.hu.

Minden olvasónak sikeres megfejtést kívánnak a feladványok készítői:

**Gerley Imre (I.), Láng Miklós (II.),
Grétsy László (III.) és Schmidt János (IV.)**

UTOLSÓ OLDAL

A „cannes-i” csata

Be kell vallanom, hogy csak nemrégiben, hetvenedik évem felé közeledve olvastam el Proust nagy regényfolyama, Az eltűnt idő nyomában harmadik kötetét. De hát jobb későn, mint soha!

Erről a nagyszerű alkotásról (az eredeti is az, a fordítás is) tudnunk kell, hogy az első két kötetet Gyergyai Albert még az 1930-as évek vége felé lefordította és közzé is tette, ezt a harmadik kötetet azonban hosszú életének végéig nem adta ki a kezéből, nem bocsátotta közre, bizonyára azért, mert fordítását nem tekintette véglegesnek, még dolgozni akart rajta. A kötet csak 1983-ban, két évvel Gyergyai halála után látott napvilágot.

Ezt előrebocsátva szóvá kell tennem egy ún. lejtérjakabot (értelemzavaró fordítási hibát) a kötet 131. oldaláról. Itt tizenegy soron belül négy ízben is szó esik a „cannes-i” csatáról (kétszer ebben a formában fordul elő, kétszer csak a Cannes városnév szerepel, de ekkor is metonímiaként, ’az ott vívott csata’ értelemben).

Nem tudtam eddig cannes-i csatáról. Legfeljebb a filmrendezők csatáznak ott az Arany Pálmaért. A rejtély megoldásához az segített hozzá, hogy az egyik előfordulás környezetében felbukkant Hannibal neve is: „Schlieffen tábornagy és Falkenhausen tábornok előre megterveztek egy cannes-i csatát Hannibal módjára Franciaország ellen”. Hát persze! Valójában itt a cannaei csatáról van szó, amelyben Hannibal Kr. e. 216-ban ravasz hadicsellel tönkrevverte a rómaiakat (bár a háborút, az ún. második pun háborút később elveszítette).

De hogyan lett a Cannaeból Cannes? Hát úgy, hogy ez a francia neve! A nagy Eckhardt-szótárt idézve: **Cannes** h [= hímnemű] tn [= tulajdonnév] földr 1. tört, földr Cannae (Itáliában) 2. Cannes (délfancia város). Amikor tehát Proust Cannes-t írt, azon Cannaet értett.

Több helyütt olvastam, hogy a IV–VII. kötet fordítója, Jancsó Júlia már dolgozik az első három kötet újrafordításán. Biztosra veszem, hogy az ő figyelmét nem fogja elkerülni ez a kis földrajzi buktató. Tegyük hozzá a tárgyilagosság kedvéért, hogy az 1983-as kiadás 489. lapján már jól van fordítva a *bataille de Cannes = a cannae-i csatában* (itt csupán a szükségtelen kötőjelet kell elhagyni).

Baj van Guillaume-mal

Guillaume-mal már régebben is baj volt, különösen Willy Brandt nyugatnémet kancellárnak gyűlt meg vele a baja. Guillaume-ról, a kancellár személyi titkáráról (akinek ez nem a keresztnéve, hanem a családi neve volt) ugyanis kiderült, hogy a keletnémet titkosszolgálat, a „Stázi” ügynöke. Ennek következtében Brandt kancellárnak le kellett mondania, politikai pályája derékba tört.

Egy erről szóló cikkben, amelyet tudományos ismeretterjesztő hetilapunk tett közzé, a Guillaume névnek már csak a helyesírásával, pontosabban a ragozásával van baj, ezzel azonban többszörösen: „feltűnt neki a gyanúsított barátsága *Guillaume-al*”; „alapos gyanút keltettek *Guillaumevel szemben*”.

A szerző bizonyára helyesen ejti ki ezt a francia (valószínűleg hugenotta) eredetű családnevet: „gijom”. De a ragot helytelenül illeszti hozzá. Az előbbi esetben elmulasztja kitenni a hasonlult rag, a *-mal* kezdőhangját (*Guillaume-al*), az utóbbiban pedig az írásképp hatása alá kerül, ahhoz próbálja hozzáerőltetni a ragot (*Guillaumevel*). Ez kétszeresen is hibás toldalékolás, mert ha betű szerint ejtenénk a nevet, így kellene írni: *Guillaumével*. Persze nem így kell, hanem ahogy e kis cikk címében is látható: *Guillaume-mal*.

Apróság, mondhatnánk erre. Igaz. Az azonban nem apróság, hogy egy évtizedek óta megjelenő, nagy népszerűségnek örvendő tudományos ismeretterjesztő lapnak nincs se olyan olvasószerkesztője, se olyan korrektora, aki ki tudná javítani a szerző helyesírási hibáit. Hogy a szerzők miért írnak (olykor) hibásan, az más lapra tartozik, ne is bolygassuk.

Miatt és végett, még mindig

Ugyanez a hetilap közölte a következő mondatot: „Történt ugyanis, hogy Napóleon idejében I. Alexander orosz cár a britek elleni, végül sikertelen embargó betartatása miatt hadat üzent Svédországnak.” Hogy is van ez? Mi történt „Napóleon idejében” (1808-ban)?

Először azt hihetjük, hogy az oroszok (akik ekkor, a tilitsi béke után átmenetileg Napóleon szövetségesei voltak) amiatt támadták meg Svédországot, mert az valakivel (de kivel?) betartatta az „embargót” (hagyományos nevén: a kontinentális zárlatot).

Csakhogy a mondat írója egyáltalán nem ezt akarta mondani (ez nem is felelne meg a történelmi tényeknek).

A „megfejtés” az, hogy a *miatt* névutó itt (mint újabban egyre gyakrabban) nem ok-, hanem célhatározót fejez ki: *avégett, abból a célból* (tegyük hozzá, némi iróniával: *azzal az ürüggyel*) támadta meg a cár a svédeket, hogy azok betartsák a zárlatot. Tehát hogy betartassa velük. Következésképp helyesen és félreérthetetlenül ezt kellett volna írni: *betartatása végett, betartatása céljából*.

Más ügy, de jegyezzük meg: az uralkodókat magyar szövegben magyar vagy magyarított nevükön nevezzük meg. I. Alexander (Alekszandr?) tehát nem más, mint I. Sándor orosz cár. Ugyanígy a cikkben többször is említett XIII. Karl svéd király sem Karl, hanem Károly. (Ugyanott a képaláírásban – helyesen – XIII. Károly olvasható.)

Megindul a sherwoodi erdő is?

Azt olvasom egy politikai elemzésben, hogy ha nem sikerül „demokratikus megoldást” találni bizonyos kérdésekre, „egy nem is olyan szép napon megindul a sherwoodi erdő, és annak kimenetele kiszámíthatatlan, ráadásul vér nélkül aligha megsúzható”.

Hogy is van ez? Eddig úgy tudtam, hogy a *birnami* erdő indult meg Shakespeare Macbethjében (a boszorkányok azt jóslták Macbethnek, hogy addig tart az uralma, amíg a birnami erdő a várához nem megy; később a Macbeth vára ellen induló katonák egy-egy faágat vágnak, hogy azzal álcázzák magukat, így teljesül be a jóslat, a bűnös király pedig elnyeri büntetését).

De hogy került ide a *sherwoodi* erdő? Hiszen ott nem Macbeth, hanem Robin Hood, a mondabeli népi hős tevékenykedett, az a bizonyos tévedhetetlen íjász, aki a szegényeknek adta, amit a gazdagoktól elvett. Hát úgy, hogy a fogalmazás hevében a szerző emlékezetében összekeveredett a két erdő. Ennyi az egész.

Miért teszem szóvá újból és újból az ilyen elírásokat ebben a rovatban? Megmondom, miért. Mert soha még, amióta az emberek írnak és olvasnak, nem volt ilyen könnyű egy ilyen ténybeli dolognak, akár cikkírás közben is, utánanézni. Természetesen az internetre gondolok. Most próbát tettem: a két erdő ügyének tisztázása kevesebb, mint egy percet vett igénybe. Pedig nem vagyok gyakorlott „netező”, és okostelefonom sincs.

A tanulság levonását a tisztelt szerzőre és a nyájas olvasóra bízom.

Kemény Gábor

Édes Anyanyelvünk

WWW.ANYANYELVÁPOLÓ.HU
2017. ÁPRILIS

• IFJÚSÁGI MELLÉKLET •

Az Anyanyelvápolók Szövetsége
Ifjúsági Szervezetének hírlevelét
Barthalos Márton szerkesztette
1053 Budapest, Károlyi u. 16.

Kalandtúra Budapesten

Anyanyelvi kalandtúrára várjuk azokat, akik egy izgalmas vasárnapi programra vágnak, szeretnek játszani, és felfedezni a várost kicsit más szemszögből... – írtuk beharangozónkban a magyar nyelv napjára meghirdetett budapesti nyomkereső túráról.

Az ifjúsági tagozattal olyan programot szeretünk volna létrehozni, amely megszólít kicsiket és nagyokat, diákokat és tanáraikat, szülőket és gyermekeiket egyaránt. Az interaktív programon az iskolások játékosan hasznosíthatták a tudást, amit a magyar nyelvi és irodalomórán megszerettek, és igyekezünk hozzájárulni ahhoz is, hogy ezeket az ismereteket játékos módon tovább bővítsék.

A részt vevő csapatok bemehettek a Múzeumkertbe, ahol a Kazinczy-szobornál kereshették a nyomot a következő állomáshoz, találkozhattak Babitscsal és a Jónás könyvével, körüljárhatták az ELTE Egyetemi Könyvtár épületét. A hideg novemberi napon a Katona József Színházban egy kis tea mellett melegedhettek, miközben megfejtették azt a nyelvi rejtvényt, amely útba igazította a játékosokat a következő állomáshoz.

Azok a csapatok, amelyek sikeresen végigjárták a túrát, a Petőfi Irodalmi Múzeumban megtalálták az elrejtett kincset, megnézhatték a múzeum kiállításait, valamint a Tinta Könyvkiadó ajándékosomagjával gazdagodhattak.

A visszajelzések alapján a csapatok kedvenc állomása a Petőfi Irodalmi Múzeum és az Ady-emlékmúzeum volt. A játék legnagyobb értékének a megszerzett tudást, a szórakozást és együttlétet, valamint a múzeumlátogatási lehetőséget tartották a résztvevők.

Ez az alkalom számunkra azt is bebizonyította, hogy a játék az egyik legjobb eszköze a tudás gyarapításának, és játékos módon is lehet és érdemes tanulni a magyar nyelvről, irodalomról. Az ifjúsági tagozattal a jövőben is igyekszünk hasonlóan játékos programokat szervezni.

A szervezők

25 év

1991 őszén – mint rendszeren – ülést tartott az Anyanyelvápolók Szövetségének elnöksége, az alapszabályban leírtak szerint ez a testület volt hivatott dönteni a tagjelöltek felvételéről. A listán szereplők neve mellett szerepelt a foglalkozásuk megjelölése is, illetve ha még tanult az illető, akkor az. A névsort böngészgetve – látva a sok általános vagy középiskolai tanulót, diákot, egyetemi hallgatót – Maróti István félhangosan megjegyezte: „Örvendetesen sok a fiatal!” Azon az ülésen vállaltam, hogy megszervezem az ASZ ifjúsági tagozatát.

1989. április 8-án mindössze három tizenéves vett részt az ASZ alakuló közgyűlésén; ők is csak azért tartottak velem, hogy segítsenek kiosztani az elfogadásra váró dokumentumtervezeteket. Aztán annyira megtetszett nekik mindaz, ami ott történt, hogy mindjárt helyben csatlakoztak is. Később, ahogy nőtt a tagság létszáma, úgy gyarapodott a fiatal csatlakozóké is, 1992-re már minden negyedik szövetségi tagunk tizenéves volt. Rövidesen megalakult az első ún. helyi csoport a budapesti Radnai Béla Közgazdasági Szakközépiskolában, s az ottaniak a *Beszélni nehéz!* című rádióműsor szerkesztőinek segítségével felhívást tettek közzé, amelyben csatlakozásra buzdították a beszédművelő köröket. Örömmünkre újabb és újabb közösségek szerveződtek, s közben szépen növekedett az egyénileg csatlakozók száma is – akik között továbbra is sok volt a fiatal. Nem volt hát véletlen Maróti Istvánnak a bevezetésben említett észrevétele!

Nagy lelkesedéssel láttam munkához, álmaimban fiatalok tömegeinek csatlakozását láttam. Alaposan végiggondoltam, hogy az általános iskolától az egyetemig minden intézménytípusból verbuválunk vezetőségi tagokat, akik hozzáam hasonló lelkesedéssel toborozzák majd az ifjakat a maguk vonzáskörzetéből. Grétsy tanár úr jelenlétében megtartottuk az első ülést az „összeválogatottakkal”, majd két újabbat, míg ki nem derült, hogy rossz irányba indultam el, ez a „steril” rendszer így működésképtelen.

Ezért az ASZ elnökségének jóváhagyásával meghirdettünk egy országos pályázatot „Mit várok az Anyanyelvápolók Szövetségétől?” címmel. Erre már valóban azok jelentkeztek dolgozatukkal, akik elkötelezettek voltak az ügy iránt, így az első életképes vezetőségbe már azok kerültek be, akik tenni is akartak valamit. Hozzájuk csatlakoztak az első testület „maradéka”. Igen hamar kiderült, hogy az alkalmoszerű két-három órás budapesti üléseken a „vezérkar” tagjai aligha ismerhetik meg egymást, jól együttműködő közösségként biztosan nem tudnak dolgozni. 1993-ban azért szerveztük hát meg az első ifjúsági anyanyelvi tábor Csongrádon, hogy a vezetők emberileg is közelebb kerülhessenek egymáshoz, tervezgethessünk, nyugodt körülmények között dolgozhassunk. A részt vevő vezetőségi tagokhoz csatlakoztak néhány helyi csoport képviselői is, így kezdődhetett el az első csongrádi tábor kb. harminc fiatal részvételével.

25 év óta ez az utánpótlást biztosító tábor a kincsesbányánk; igaz, 14 év után kénytelenek voltunk elhagyni Csongrádot, de néhány vándorló év után rátaláltunk Széphalomra, ahol, remélem, ismét hosszabb távra berendezkedhetünk. A '90-es évek elejétől-közepétől megkezdődtek a mára hagyománnyá nemsült kezdeményezések: az országos ifjúsági anyanyelvi parlament mostanra Kárpát-medenceivé szélesült – ott választjuk meg az új vezetőségi tagokat, ott határozzuk meg az elkövetkező év munkaprogramját; az évnvítő tanácskozáson visszatekinünk a nyár történéseire, és elkészítjük a következő tanév eseménynaptárát. A májusi agárdi (majd tahi) hétvégén jobban megismerhetünk egy-egy neves nyelvészt, nyelvművelőt; a helyi csoportoknál tartott kihelyezett tanácskozáson személyesen is láthattuk, amit korábban csak elképzelhettünk: hol, milyen körülmények között dolgoznak nyelvművelő közösségeink.

Az állandó programok mellett a megszámlálhatatlan egyéb történésből csak néhányat ragadok ki: elkészítettük a helyi

folytatása a II. oldalon →

ZSOBOK

A Zsobokon eltöltött egy hét egyszerre tűnt hosszúnak és rövidnek. Tartalmas volt minden egyes perc, utólag pedig már egyáltalán nem bánom az álmatlan éjszakákat sem. Mert úgy érzem, hogy lelkileg és szellemileg is feltöltődtem, amire nagy szükségem volt. Megértettem, Zsobok miért hasonlítható egy szigethez, és tökéletesnek találtam egy kis (fel)üdüléshez.

A programokat szerintem remekül összeállították; ahogy levezették, megszervezték, látszott az összedolgozás, a csapatmunka, a szervezők beletették szívüket-lelküket, és ennek meg is volt az eredménye.

Az előadásokat a sokszínűségük tette igazán érdekessé. Sok tiszteletreméltó előadót hívtak meg, akik mind más és más előadást tartottak, nemcsak a tartalmat tekintve, hanem az előadásmódot, a megközelítést, a hozzánk való viszonyulást is. Engem személy szerint leginkább Péntek János, Wacha Imre, Farmati Anna, Juhász Judit, Albert Júlia, Szébeni Zsuzsa előadásai fogtak meg, ezekből maradt meg a legtöbb újdonság és érdekesség – bár lehet, hogy ehhez köze van annak is, hogy éppen akkor mennyire voltam... éber. De mindegyik előadás kapcsán eszembe jut valami, ami megfogott. Nem utolsósorban említeném Kerekes Barnabás tanár urat, akinél nem is az előadás, inkább az „útravaló” szót használnám. Azok a gondolatok a maguk nemes egyszerűségében nekem valódi és örök útravalóul szolgáltak, mélyen elgondolkodtattak, talán még jobban, mint a sok egyéb tudományos információ. Örülök, hogy én is megismerhettem a Tanár urat.

2:1

1. A postán. A „szokásos” sorállás. Végre sorra kerülök. A sorszám, az azonosító kártya, a levelek – mindent rendben előkészítettem.

- Jó napot kívánok! Elsőbbséggel kérem szépen!
- Ja! – kapom, mintegy a nyugtázás jeleként.

A postai alkalmazott fiatalember teszi a dolgát: „felbélyegez”, számlát ad, elteszi a forintra kiszámolt feladási díjat, majd rám néz:

- Egyéb óhaj, sóhaj, panasz?
- Igen, egy kevés jó modor, az ügyfélnek kijáró tisztelet!

2. Ugyanazon a napon, egy kevéssel később, a nemmondom-megmelyikbank egyik fiókjában. A Kazinczy-alapítvány költségeire néhány krajcárt veszek föl. Mindent pontosan előkészítettem; az alkalmazott láthatja a nevemet, az adataimat, a felvétellel jogosultak aláírását. Mindent tud(hat). Az ifjú hölgy gondosan összeveti az aláírókartonon szereplő aláírásokat a csekkszelvényen szereplőkével. Egyezik.

- Akkor ez most Károly meg Barnabás, ugye? – kérdi.
- Miért nem tetszik mindjárt Karcsit és Barnát mondani? Ezzel az erővel?! Nem melleleg, akit Ön „lekárolyozott”, az Szakonyi

25 év

folytatás az I. oldalról

csoportok húsz pontból álló programtervezetét és az egyéni tagok „31 pontját”; egy bizottság 42 pályaműből kiválasztotta azt a kettőt, amelyek maig is az ifjúsági tagozat jelvényeként, kitzűzőjeként szolgálnak; fiataljaink bő két évtizeden át voltak rendezői az ASZ közgyűléseinek, rendezvényeinek; 1996 óta évente egyszer mellékletet jelentetünk meg az Édes Anyanyelvünk folyóiratban, s jó húsz éven át mi készítettük elő az illetménylap postázását is. Vezetőségi tagjaink résztvevői, majd alkotói voltak a *Nyelvőrőz* című tévéműsornak, és fiatalok ezrei voltak önkéntes munkatársai a *Beszélni nehéz!* rádióműsornak. Többen többször több helyen ún. könyvtári éjszakákon népszerűsítették szövetségünket és az anyanyelv ügyét, és aktív részesei voltunk a „civilék éjszakája” programnak is. Vezetőségi

Megértettem a Bordi-est varázsát, felejthetetlen volt. Igazán szórakoztatóak voltak a játékok, a dalokból pedig szinte az összeset, amit már ismertem, és amit még nem, letöltöttem a telefonomra, így bármikor újra és újra meghallgathatom, és ilyenkor mindig felidéződnek a szép emlékek.

Ezenkívül tetszett a Dsida-est, volt részem már hasonlóban, és szerintem az ötlet igazán jó. Ami Köllő Csongort illeti, annak ellenére, hogy nem igazán tudtam átérezni a foglalkozásának lényegét, megfogott az újdonsága.

A kirándulás pedig úgy volt tökéletes, ahogy volt. Nagyon jó volt picit kimozdulni, lépcsőzni, túrázni; még inkább összekovácsolt minket a szabadabb légkör. Az arány éppen megfelelő volt, kirándulás, barangolás, népművészeti bemutató a kalotaszegi házban, játék, nyelvészeti és irodalmi előadások, ismeretszerzés; mindenből egy kicsi. Talán annyit fűznék hozzá, hogy ha legközelebb is lesz kirándulás a tordai sóbányába, érdemes valamivel több időt hagyni, hogy például a csónakázást vagy az óriáskereket is ki lehessen próbálni.

Az akadályverseny... azt hiszem, hogy így kell egy igazi akadályversenyt, kincsvadászatot megszervezni, igazán ötletes elemekkel volt teli, érdekes és szórakoztató volt egyben, ezen – azt hiszem, így a legjobb – semmit ne változtassanak!

Igazán boldog vagyok, hogy részt vehettem a táborban, remélem, jövőre is ott lehetek. Felejthetetlen. Annyi értékes, kedves embert, barátot ismertem meg, akik csak még szebbé és különlegesebbé, egyszerűen utánózhatalanná tették a zsoboki tábor. Ehhez, azt hiszem, nincs több, mit szavakkal hozzá lehet fűzni. Köszönöm.

Laczkó Emőke
(Székelyudvarhely)

Károly Kossuth-díjas író; akit meg „lebarabászott”, az itt ül, és bosszankodik.

1. Kárpátjárja készülünk; hogy beléphessünk Ukrajna területére, útlevélre van szükségem. Néhány nap múlva indulunk, kétséges, hogy elkészül-e addig. A legközelebbi kormányablakhoz megyek. A hivatalokban szokásos rend szerint sorszámot húzok, várakozom. Én következem. Az ügyintéző hölgy köszön, hellyel kínál, érdeklődik, hogy miben segíthet. Röviden elmondom, hogy néhány nap múlva egy versenyre utazunk, lejárt az útlevélem érvényességi ideje, gyors segítségre volna szükségem. És láss csodát, természetes kedvességgel, együttérzően, mosolygva intézi az ilyenkor szokásos formáságokat. Majd az ügyemet átirányítja egy másik pultnál dolgozó munkatársához. Ugyanaz a nem „csízes”, természetes kedvesség, udvariasság jellemző, ráadásul gyorsan is cselekszik. Talán mondanom sem kell, jóval derűsebben távoztam a hivatalból, mint a korábbi két esetben.

Egyelőre úgy tűnik, hogy a fenti három eset tükrözi az arányokat, kétszer annyi az udvariasság, a modortalanság, a nyeglegség, a hivatali pöffeszkedés, góg, mint ezeknek pozitív ellenpéldája. Bizakodjunk: hátha megfordul egyszer, s a mérkőzés állása lehet 1:2 is.

Kerekes Barnabás

tagjaink részvételével, szereplésével önálló estet adtunk az egyik Kazinczy-gálán. A beszédművelő mozgalom versenyein fiataljaink töltik be a „zsűrititkárok” szerepét. Fényképek tízezeivel, filmórák százaival rögzítették a különféle anyanyelvi rendezvények eseményeit; az ezekből alkotott filmeket, riportműsorokat több estén át lehetne vetíteni. Vezetőségi tagjaink hozták létre és működtetik az ASZ méltán népszerű honlapját – a szöveges leírás helyett beszéljenek magukról az anyanyelv-ápoló.hu honlap oldalai. Higgyék el, volna még mit felsorolnom!

Főlelmettem a „hősor” néhány történetét. Amit nem sorolhatok, az a 25 év résztvevőiben felhalmozódott tengernyi élmény, szépség, szeretet. A Magyar Nyelv Múzeumában és a „magánarchívumainkban” őrzött levelek ezrei bizonyítják: negyedszázaddal ezelőtt érdemes volt létrehozni az ASZ ifjúsági tagozatát! Folytassuk, folytassátok!

Kerekes Barnabás

Nyelvőrző a JJ Galériában

Amikor a hírneves korondi fazekasmester kerámia-szobrász leánya, Józsa Judit megnyitotta Budapest belvárosában tágas galériáját, elhatározta, hogy saját művei és művésztsái kiállításain kívül teret ad a szellemi élet mindenféle megnyilvánulásának. Székelyföldi lévén az anyanyelv különös becsben áll szívében, egy nagyméretű szoborban meg is mintázta Nyelvédessanyánkat. Lelkes nézője volt a Nyelvőrzőnek, s a műsor megszűntével úgy döntött, hogy értékméntésként galériájában ad lehetőséget a folytatásra, állandó rendezvényei sorába felvette a Nyelvőrző Szalont is. Így történt, hogy a képernyőről 2014 decemberében eltűnt, két hónap híján húszéves Duna televíziós anyanyelvi ismeretterjesztő műsor 2016 márciusában, más formában, de mégis feltámadhatott. Olykor a magyar nagyasszonyokat vagy az Árpád-ház szentjeit formázó szobrok, máskor Szekeres Erzsébet textilképei vagy más művészek alkotásai között szólalnak meg a nyelvhelyesség, a szókincsbővítő nyelvi játékok kérdései, a hétköznapok nyelvhasználatának jelenségei Kerekes Barnabás tanár úr előadásában és irányításával. Az emlékidézés, a Nyelvőrző múltjára való visszatekintés a „nosztalgiafelelős” feladata, aki a műsor felelős szerkesztő-műsorvezetője volt csaknem két évtizeden át.

A Nyelvőrző Szalont Józsa Judittal teljes egyetértésben azzal a nem titkolt szándékkal indítottuk útjára, hogy lehetőséget nyújtsunk az anyanyelvű fiataloknak a havi rendszeres szórakoztató együttlétre. Ez a szándék továbbra is él, jóllehet eddig inkább a „serdültebb” korosztály jelenlétére számíthattunk. De vannak

üdítő kivételek: például Bordi András estjén szép számban üdvözölhettük az ifjúsági vezetőség tagjait, és ne feledkezzünk meg leghűségesebb segítőnkől, aki kezdetektől velünk tart, és akinek a számítástechnikai ügyességét sem nélkülözhetjük, vagyis dr. Barthalos Mártonról. Marci doktor, aki a képernyőn látott nyelvi játékok rendszeres győztese volt, most szerényen a háttérből nyújt segítséget mindig abban a helyzetben, amelyben éppen szükséges. Nem lehetünk eléggé hálásak neki! Tudva azt, hogy a fiatalok részint a tanulással, részint a munkába állással vannak elfoglalva, ráadásul legtöbbször nem is budapesti illetőségű, azért továbbra sem adjuk fel a reményt, hogy időnként a Józsa Judit Galériában is köszönthetjük őket.

Nagy öröm, hogy immár a Szalon rendszeres vendégei között üdvözölhetjük az anyanyelvű „Beszélni nehéz!” mozgalom népes családjának szakkörvezetőit, főként, természetesen, a budapestieket, de a Pest környéki településekről is beutaznak törzsvendégeink. Tisztelet az áldozatkészségüknek! Márciusban már egyéves a sorozat. Lassanként kialakul a törzsnézők mintájára a szalonlátogatók „törzsgárdája” is. Már nem csupán hallgatói, hanem alakítói is az estek programjának, nyelvi észleleteket hoznak, gyűjtik anyanyelvünk visszaszerezteit vagy éppen értékének jeleit.

2017-ben is minden hónap negyedik csütörtökén számítunk mindazok társaságára, akiket érdekelnek a nyelvtörténeti vagy művelődéstörténeti érdekességek, a magyar nyelv múltja és jelene, akik szeretik a szellemes nyelvi játékokat, és elkötelezett hívei szépséges és páratlanul hajlékony anyanyelvünknek. A részletekről tájékozódhatnak a világhálón is: az anyanyelvű honlapon vagy Józsa Judit honlapján (anyanyelvujlo.hu, jozsajudit.hu).

Matula Ágnes

Emlékek, álmok

Tábor, amely más, mint a többi. Tábor, ahol egyetlen szabályt tartanak szem előtt: „Senki semmi olyat ne tegyen, amivel másnak vagy a tábor egészének árthat.”

Anyanyelvi tábor. Ennek hallatán az „első bálozó” félnéken, megdöbbenve lépnek porondra, de a hét végén, a táborzáráskor beismerik, hogy nem azt kapták, amire számítottak. Aki megtapasztalja, mit tud nyújtani a tábor, lehetősege szerint évről évre visszavágyik.

A széphalmi anyanyelvi tábor a „Te magad légy” tábor. Nem egyedül élünk a világon, hanem sok-sok ember veszik körül bennünket; a táborba is sokfelől jöttünk, sok különböző ember, akik mégis összetartoznak. A kohéziós erő pedig elsősorban magyar anyanyelvünk – amelynek büszke birtokosai vagyunk –, másodsorban pedig a kedvesség és a szeretet. Állítom, hogy itt életre szóló barátságok kötődnek, csodás emberek találhatnak egymásra, akik alig várják a viszontlátás lehetőségét. Az első pillanattól kezdve érezhetjük, érezhettem, hogy olyan emberek vesznek körül, akikkel korlátok nélkül, bizalmasan beszélgethetek. Személyesen megköszönöm az egyéni beszélgetéseket, csoportos társalgásokat. Mindenki azt adta, amit adhatott, önmagát, és ez bőven elég volt. Jó volt megtapasztalni, hogy van, aki ismerkedni szeretne, aki szívesen vált szót olyanokkal is, akikkel életében először, és lehet, hogy utoljára találkozott.

A foglalkozások, az akadályverseny, a közös éneklés, a csoportkérdések megoldása, az anyanyelvi és szituációs játékok összekovácsoltak bennünket, dinnyefaló nagy család lettünk.

Az egyik előadásban azt hallottuk, hogy az életnek vannak Himalájái és Mariana-árkai, aki pedig csak a magasságot keresi és várja, bolond. Két táborba is hívtak, amelyek egy időben voltak, tehát döntenem kellett, a kettő közül melyiket választom. Széphalmot választottam. Visszatekintve és összegezve az ott eltöltött tíz napot, tudom, hogy jól döntöttem.

Számomra külön öröm volt, hogy A Magyar Nyelv Múzeumában „tanyázhattunk”. Régi álmom valósult meg ezzel. Egyéni kirándulás vagy éppen verseny keretén belül mindenképpen szerettem volna meglátogatni már régóta. Emberi gyarlóságunk következtében telhetetlenek, elégedetlenek vagyunk, de állítom, hogy aki egyszer meglátogatta ezt a múzeumot, visszavágyik, visszahívja Karinthy hangja a telefonból. Hiányozni fog a rejtelmes telefonhívás, úgy, ahogy maga a tábor is hiányozni fog. Széphalom örök emlék marad.

Arra a tíz napra megállt az idő. Az utolsó nap könnyes szemmel búcsúztunk, rádöbbenve, hogy a tábornak vége. Sok-sok ember érdeme, hogy a tábor sikeres volt, emberi szavakkal leírhatatlan, köszönet érte mindenkinek, szervezőknek, előadóknak, táborozóknak.

Nagy Eszter
(Koloszvár)

Süteménynevek eredete

Tudják-e, hogy a Rákóczi-túrós nem a fejedelemtől kapta a nevét? Mi köze a képviselőfánknak a politikához? Orosz-e az orosz krémtorta? Itt az idő, hogy belekóstoljunk a süteménynevek eredetébe. Cikkünkben kiderítjük, ki vagy mi áll az ínycsiklandó finomságok elnevezése mögött.

Somlói galuska

Magyarország kedvenc süteménye piskótatésztából készül, melyet tejszínnel és csoköntettel díszítenek. Az édességet az 1950-es években a Gundel étterem főpincére, Gollerits Károly álmolta meg, a készítő Szöcs József Béla cukrászmester volt, aki a Gerbeaud cukrászdából került az étterembe. Süteményét a főti Somlyó nevű dombról nevezte el, amelynek lábánál élt, s később saját cukrászdája is ott működött. Az új desszert az 1958-as brüsszeli vilákiállításán szakmai díjat nyert. A somlói galuskának számos változata létezik. Az eredeti receptben háromféle (sima, kakaós és diós) piskóta szerepel, melyet rumos-vanília alapöntettel, diós-baracklekváros töltelékkel, vaníliakrémmel, csokoládéöntettel és tejszínnel ízesítenek. Elkészítése meglehetősen időigényes.

Zserbó

Ha már szóba került a Gerbeaud cukrászda, lássuk, mit tudunk a zserbóról! A népszerű sütemény omlós tésztareszetei között cukrozott dió és savanykás baracklekvár húzódik meg, tetejét fényes csokimáz fedi. Megálmodója Gerbeaud Emil svájci származású cukrászmester, aki miután Angliában, Franciaországban, Németországban kitanulta a mesterséget, Kugler Henrik hívására 1884-ben Budapesten telepedett le, és átvette a cukrászda vezetését. Az akkori Gizella téren (ma Vörösmarty tér) működő üzlet az elegáns világ találkozóhelye volt. Gerbeaud mester több újítást is bevezetett: bonbonokkal, cukorkákkal, vajos krémekkel és teasüteményekkel kápráztatta el a vendégeket; még egy kis csokoládégyár is volt az üzletben. Az első macskanyelv néven forgalomba kerülő csokoládét is ő árusította, valamint a konyakos meggy és a zserbó is nagy népszerűségnek örvendett. A mester számára fontos volt, hogy a sütemények ne csak finomak, hanem esztétikusak is legyenek. Az 1896-os millenniumi vilákiállításán nagy hírnévre tett szert, desszertjei külföldön is keresettek voltak. Halála után felesége vitte tovább az üzletet, mely ma is cukrászdként üzemel, és különleges édességekkel várja a látogatókat.

Rákóczi-túrós

A közhiedelemmel ellentétben a süteménynek semmi köze II. Rákóczi Ferenc fejedelemhez. Az édesség névadója Rákóczi János cukrászmester, aki 1912-től különböző pesti éttermekben és konyhákban volt szakácsstanuló. 1924-ben Párizsban járt, a Laure nevű étteremben dolgozott, 1926-ban hazatért, és Horváth Nándor éttermében lett konyhafőnök. Később a lillafüredi Palotaszálló, majd a Gellért Hotel éttermének vezetője lett, 1953-tól nyugdíjazásáig a Duna Szálló konyhájának első embere volt. Több szakácskönyve is megjelent, számos szakmai díjat kapott. Az általa kitalált túrós desszert receptje 1937-ben jelent meg először egy szakácsoknak szóló szaklapban. Az édesség az 1958-as brüsszeli vilákiállításán is jól szerepelt. A sütemény alapja egy jól nyújtható omlós lap, amelyre citromhéjjal, vaníliával és mazsolával ízesített túrókrém kerül. Tetejét könnyű, cukros tojásfehérje fedi, baracklekvárral díszítik.

Képviselőfánk

A mókás név eredetéről sajnos semmilyen hiteles forrás nincsen. Azt biztosan állíthatjuk, hogy az elnevezés az 1930-as években már létezett, így említik ugyanis a Pesti Hírlap előfizetőinek ingyen járó szakácskönyvben. Egyes feltételezések szerint egy parlamenti képviselő találta ki a fánkrészletek közé szorított vaníliakrémes-tejszínes finomságot. Mások úgy tartják, hogy a parlament büféjének közkedvelt édessége volt, az 1800-as években az országgyűlési képviselők – nem bírván kívánni az ebédidőt – ezt fogyasztották a gyorsan két szavazás között.

Orosz krémtorta

A sütemény Oroszi Sándor cukrászmester Margit körüli üzletében készült, amely – hasonlóan az Augusthoz és a Hauerhez – nagyon híres volt a két világháború közötti időszakban. Talán ő volt itthon az első, aki piskótát krémmel rétegzett, habár a jelenség ekkor már több mint 200 éves volt, Európa cukrászdáiban ugyanis a főzött krémmel készült emeletes, díszes tortákat kedvelték. Az orosz krémtorta rumos mazsolával, kandírozott gyümölcseivel kevert főzött vaníliakrémből, piskótából és tejszínnel áll. A népszerű megjegyzte alkotója vezetéknevét, de elhagyta belőle az *i* betűt. Vagyis semmi köze az oroszokhoz.

Gundel-palacsinta

Az izletes édesség valójában Márai Sándor feleségétől származik. A Kassán született író húszévesen Berlinben találkozott Matzner Ilonával. Három évvel később Budapesten kötöttek házasságot. 1940 októberében mutatták be az író „Rendelés előtt” című novellájából készült Kaland című színdarabot. A művet a Nemzeti Kamaraszínházban több mint 300 alkalommal játszották, akadémiai díjat is kapott. A premiert követő bankettet a Gundel étteremben tartották; Lola családjuk egyik kedvenc ételét, dióval, mazsolával, cukrozott narancshéjjal töltött csokoládés palacsintát is készítettett az ünnepségre. Gundel Károlynak annyira ízlett a desszert, hogy Márai-palacsinta néven az étterem étlapjára is felvette. Az édesség a kommunista Magyarországon nem viselhette az emigrált, tiltólistára tett író nevét, így lett belőle Gundel-palacsinta. A negyvenes, ötvenes években a már megtöltött palacsintákat a tálalás előtt még forró vajjal, serpenyőben (sütőben) is sütötték, a vaníliával ízesített csokoládémártást csak az utolsó pillanatban öntötték a forró palacsintára.

Gillich Katalin, Dr. Orosz Tamás

Kedves Rejtvényfejtők!

Akik megfejtették júniusi rejtvényünket, és el is küldték megfejtésüket, valamennyien hibátlanul dolgoztak. Gratulálunk! A helyes megfejtés, vagyis a keresett népdal:

Őszi szél fúj a hegyekről,
Megbocsáss már mindenekről.
Édes rózsám ablakába
De sokat álltam hiába.

A szerencse a következőknek kedvezett: Domoszlói III. András Általános Iskola magyarszakköre, Domoszló; Miklós Réka, Komárom; Szűcs Máté, Szirmabesenyő; Kúcs Zsófia, Hahót; Bésán Róbertné, Szekszárd.

Az új játék: Keressenek olyan szólásokat, közmondásokat, amelyekben állat neve szerepel, mindjárt kettő is! Nem lesz nehéz, mert a szólások, közmondások jelentését megadjuk. (Egy állat többször is szerepelhet.)

Jelentéktelen dolgot felnagyít.

Minden rosszat ráfog valakire.

Jobb híján beérjük azzal, ami van.

Aki már rossz tapasztalatot szerzett, nagyon óvatosan viselkedik.

Nincs senkije, semmije.

Mohón eszik.

Valaki tud jó is, rossz is lenni.

Mindenkinek a maga gyereke a legkedvesebb.

Többet ér a kevés biztos a sok bizonytalannál.

Nem ér célt, aki kikotyogja a tervet.

Több gyenge győzhet az erősön.

Másnak rója fel a maga hibáját.

Valaki nagyon kapzsi.

Badarságokat beszél.

Rossz helyen keresi az értékes embert.

Nagy ember nem foglalkozik apróságokkal.

Jó szórakozást kívánunk! Megfejtéseiket az alábbi címre küldjék: Jókai Mór Gimnázium, Miklós Józsefné, 2900 Komárom, Tánacsics M. u. 32. A beküldés határideje: **2017. május 15.**